

Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä

DIDAR -hanke

Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä

Kirjoittajat: Marianne Rautiokoski,
Mervi Janhunen-Ruusuvuori,
ja DIDAR-hankkeen yhteistyökumppanit
kirjan viimeisessä luvussa

Toimituskunta: Marianne Rautiokoski, Raman Hussain,
Mervi Janhunen-Ruusuvuori ja Heidi Kervinen

Taitto ja visuaalinen ilme: Heidi Kervinen

Valokuvat: Raman Hussain ja DIDAR-hanke

Painopaikka: Viestipaino Oy,
Tampere 2016

ISBN 978-952-93-8038-1 (nid.)

ISBN 978-952-93-8039-8 (PDF)

1. painos

www.didar-hanke.fi
www.setlementtitampere.fi

Sisällys

Johdanto.....	5
---------------	---

LUKU 1:

KUNNIAKULTTUURI JA KUNNIAVÄKIVALTA.....	11
Kunniaan liittyvän väkivallan tyypillisiä piirteitä.....	13
Riskinä väkivallan kulttuuristaminen	15
Kunniaan liittyvän väkivallan muodot.....	15
Sytä kunniaväkivallan takana	17

LUKU 2:

KUNNIAVÄKIVALTA ENNALTAEHKÄISEVÄ TYÖ.....	21
Omakieliset keskusteluryhmät naisille ja miehille	23
Naisten ryhmissä käytiin voimauttavia keskusteluja.....	27
Miesten ryhmässä keskusteltiin miesten maailmasta käsin	29
Nuorten ryhmät - siellä missä nuoret ovat	30
Toiminnallisilla ryhmillä on monta tarkoitusta	33
Ryhmistä opittua	34
Dialogityöpajat	38
Dialogityöpaja-lautapeli	43
Kulttuurivalmennus	45
Leirit.....	48

LUKU 3: ASIAKASTYÖ - KONFLIKTIEN RATKAISUUN TÄHTÄÄVÄ TYÖ

DIDARin monet roolit	54
Kulttuuritulkkina viranomaisen ja asiakkaan välissä.....	54
Työparina avaamassa kunnia-kulttuurijättelua	56
Koulutusta ja konsultaatiota	58
Kunnia-kulttuuriverkosto.....	61
Yksilö- ja perheasiakkaat	62
Omakielisyys ja sukupuolisensitiivisyys	63

Dialogisuus ja luottamus asiakastyössä.....	65
Muistilista asiakastyöhön.....	70
LUKU 4: ULKOMAILLA TIETOA KERÄÄMÄSSÄ.....	73
Turkki.....	74
Jordania	75
Eurooppa	76
Matkoilta opittua	78
LUKU 5: TULEVAISUUDEN NÄKYMIÄ	81
Kunniaväkivalta poliisin näkökulmasta.....	81
Kunniakulttuuria sosiaalityöntekijän silmin	83
Erojen näkökulma sosiaaliseen kontrolliin	89
Mitä voimme oppia itsestämme ja toisistamme.....	93
DIDAR ja Setlementit uuden yhteisöllisyyden rakentajina.....	98
Hankkeessa tehdyt opinnäytetyöt.....	103
Lähteitä ja lisätietoa	104
 Liitteet:	
LIITE 1: DIDAR-hankkeen ohjausryhmä	
LIITE 2: DIDAR-hankkeen asiakastyön tilastoja	
LIITE 3: Hankkeen järjestämät tapahtumat, koulutukset ja seminaarit	
LIITE 4: Luvun neljä linkit	
LIITE 5: DIDAR-hankkeen lyhytaikaiset ja vapaaehtoiset työntekijät	

Johdanto

Käsissäsi on DIDAR-hankkeen työhön ja tuloksiin perustuva opaskirja. Kirjan tavoitteena on antaa lukijalle tietoa kunniakulttuurista, työvälineitä kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisyyn ja työskentelyyn konfliktien ratkaisuihin. Opaskirjassa käytetään rinnakkain käsitteitä kunniaan liittyvä väkivalta, kunniakulttuuriin liittyvä väkivalta ja kunniaväkivalta.

DIDAR-hanke on Setlementti Tampere ry:n (yhdistyksen nimi oli 1.8.2016 saakka Setlementtiyhdistys Naapuri ry) kehittämishanke. Raha-automaattiyhdistys on rahoittanut hanketta 2013-2016. Rahoitus myönnettiin Kunniakulttuuri Pirkanmaalla -hankkeeseen; käyttötarkoituksena ”Kunniakulttuuriin ja -väkivaltaan liittyvän alueellisen osaamisen lisääminen ja matalan kynnyksen toimintamallien kehittäminen”. Hanke nimettiin DIDARiksi toisena toimintavuonna. DIDAR tarkoittaa kohtaamista persian ja kurdin kielillä. Uudella nimellä haluttiin kuvata tehtävän työn ydintä – kyse on ennen kaikkea kohtaamisesta. Myös tämä julkaisu perustuu paljolti kuvauksiin erilaisista kohtaamisista ja niiden annista.

Tarve hankkeelle oli vuosien mittaan noussut yhdistyksen eri työmuotojen ja yhteistyökumppaneiden kokemuksista. Tyttöjen Talolla, Sumuvalo-hankkeessa, Rikosuhripäivystyksessä, Naistarilla (Kansainvälinen naisten tapaamispaikka), Perheväkivaltaklinikalla ja Pirkanmaan eri toimijoiden Kunniakulttuuri-verkostossa tehtiin samansuuntaisia havaintoja. Työssä tuli välillä vastaan maahanmuuttajatyttöjä ja - naisia, jotka olivat alistamisen, rajoittamisen tai fyysisen väkivallan kohteina. Sekä uhri että tekijä selittivät väkivallan perheen tavoista tai vanhan kotimaan kulttuurista johtuviksi. Työntekijät niin järjestökentällä kuin julkisella sektorilla tunsivat itsensä usein avuttomiksi. Kenen kanssa pitäisi työskennellä? Mitä pitäisi tehdä? Mistä tässä kaikessa oikein on kyse? Oli tarve lähteä avoimin mielin keräämään tietoa kunniakulttuu-

rista ja kunniaväkivallasta ja tutkimaan, mitkä ovat parhaat toimintatavat ongelmien ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi ja puuttumiseksi.

Neljän hankevuoden aikana ehti tapahtua muutoksia niin ympäröivässä maailmassa, kuin hankeväen ajatuksissa. Aluksi DIDAR toimi Tampereen Tyttöjen Taloon® sijoitettuna kehittämishankkeena. Ajatuksena oli, että kunniaväkivallan tai sen uhan kohteeksi joutuneet maahanmuuttajataustaiset tytöt ovat ensisijainen kohderyhmä ja heidät on helpointa tavoittaa Tyttöjen Talosta. Melko pian huomattiin, että lähestymistapa on liian kapea. Työtä päätettiin kohdistaa maahanmuuttajaperheisiin ja -yhteisöihin.

Hanke irrotettiin v. 2014 itsenäiseksi yksiköksi omiin vuokratiloihin. Samassa yhteydessä suomalaissyntyisen projektipäällikön työpariksi palkattiin irakilaisnyntyinen projektityöntekijä, jonka äidinkieli on kurdi. Työpari lähti kehittämään ennen kaikkea kunniaväkivaltaa ehkäisevää työtä yhdessä maahanmuuttajayhteisöjen kanssa. Setlementti Tampereelle ominaiseen ja hyväksi havaittuun tapaan tiedon keruu nivottiin yhteisöissä työskentelyyn ja asiakastyöhön.

Syksyllä 2015 Suomeen saapui yllättäen suuri määrä turvapaikanhakijoita. Vastaanottokeskuksia ja hätämajoitusyksiköitä perustettiin kiivaassa tahdissa eri puolille Suomea. Kaikkien maahanmuuttajien kanssa työskennelleiden tahojen osaamiselle ja työlle oli huutava tarve. DIDAR-hanke vastasi akuutteihin tarpeisiin järjestämällä dialogityöpajoja vastaanottokeskuksiin ja kulttuurivalmennuksia juuri maahan tulleille. Nopea reagointi uusiin kysymyksiin ja toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin on sisältänyt niitä toimia, mitä rahoittajan antamiin raameihin on mahtunut.

DIDARissa on tässä ajassa lähdetty rakentamaan tässä kirjassa kuvattuja työvälineitä. Samalla on tiedostettu, että kun aika muuttuu, täytyy työnkin muuttua. Viimeisen vuoden aikana on selkeästi näkynyt, miten yhteiskunnallisen ilmapiiri on kiristynyt ja vihapuhe ja rasistiset kannanotot lisääntyneet. Seuraavana tärkeänä askeleena on

dialogisuuden edistäminen ja työskentely niin kutsutulla kantasuomalaiset-maahanmuuttajat-akselilla. Settlementti Tampere on hakenut Raha-automaattiyhdistykseltä (1.1.2017 alkaen STEA) toiminta-avustusta 2017 alkaen jatkoksi DIDAR-hankkeelle.

DIDAR on kehittämishanke, jossa on kehitetty aidosti. Työssä ei olla edetty valmiin ennakolta annetun sapluunan mukaisesti, vaan on oltu joustavia ja tehty jatkuvaa arviointia oikeasta kurssista. Kerätty tieto ja tehty työ on tässä koottu opaskirjan muotoon. Tarkat numeraaliset tiedot ja kaiken kattava kuvaus on jätetty rahoittajalle toimitettavaan erilliseen raporttiin.

Luvun 1 tavoitteena on antaa lukijalle yleiskuva kunniakulttuurista ja auttaa tunnistamaan kunniaan liittyvä väkivalta. Luvussa 2 kuvataan DIDARissa kehitetyt ja käytännössä kokeillut työvälineet, joilla kunniaväkivaltaa on pyritty ennaltaehkäisemään. Luvussa 3 avataan asiakastyötä. Kyse on kunniaan liittyvistä yksilöä, perhettä ja sukua koskettavista konfliktitilanteista, joissa DIDARilta on haettu niin konsultaatiota, kuin kriisiapua. Luku 4 on katsaus siihen, mitä hanketiimi on oppinut ulkomaille suuntautuneilta tiedonkeruumatkoilta. Kirjan luvut 1-4 ovat pääosin projektipäällikkö Marianne Rautiokosken kirjoittamia. Luku 5 rakentuu vieraskynäilijöiden kirjoituksista. Pyysimme kirjoittajilta tulevaisuuteen suuntaavia ajatuksia ja saimme erilaisista näkökulmista rakentuvia pohdintoja, jotka toivottavasti rikastuttavat lukijoiden käsitystä aihepiiristä.

DIDAR on tehnyt uraauurtavaa työtä. Tästä kuuluu lämpimät kiitokset ammattitaitoiselle, ahkeralle ja ennakoluulottomalle tiimille. Projektipäällikkö, YTM Marianne Rautiokoski on ansiokkaasti johtanut kehittämistyötä ja tiimiä, johon on kuulunut projektityöntekijän lisäksi ryhmänvetäjiä. Marianne on hyödyntänyt hankkeen eri osa-alueilla muun muassa sosiaalityöntekijän ammattitaitoaan ja monipuolista verkosto- ja projektiosaamistaan. Projektityöntekijä, maahanmuuttajatyön asiantuntija Raman Hussainin kulttuurialan osaaminen (kuvataide-opettaja, kuvataiteilija), työkokemus pakolaisten kanssa sekä

monipuolinen kielitaito (muun muassa kurdi, arabia, turkki, persia, dari) on mahdollistanut työssä erilaisia avauksia. Sekä kohderyhmältä että yhteistyökumppaneilta on saatu positiivista palautetta työparin kokoonpanosta ja työskentelystä. Nais-mies-työpari, joka edustaa erilaisia koulutus-työkokemus- ja kulttuuritaustoja on osoittautunut erittäin toimivaksi. Työ on usein tekijänsä näköistä. DIDAR on ollut paljon Mariannen ja Ramanin näköinen – arvostavia kohtaamisia ja dialogisuutta riippumatta eroista sukupuolella, kulttuuritaustalla tai äidinkielellä. Kiitos kuuluu myös omakielisille ryhmänvetäjille Zhila Kazizadeh, Nasrin Hussain, Yusra Al-Masri, Saynur Soramies, Sarisa Zangiband, Banu Piipponen, Fardin Abbasi. Tärkeän työpanoksen ovat antaneet myös tuntityöntekijät, vapaaehtoiset ja harjoittelijat. Omat kiitoksensa ansaitsee koko Setlementti Tampereen väki, Pirkanmaan Kunniakulttuuriverkosto, hankkeen ohjausryhmä, yhteistyökumppanit, ulkomaan matkoilla vieraanvaraisuuttaan osoittaneet tahot, seminaaripuhujat ja Raha-automaattiyhdistys. Kiitos.

Erityinen kiitos kuuluu DIDARin erilaisiin ryhmiin ja tapahtumiin osallistuneille sadoille lapsille ja aikuisille. Teidän ansiostanne tiedämme ja ymmärrämme maailmasta aiempaa enemmän.

24.10.2016 YK:n päivänä

Mervi Janhunen-Ruusuvuori, toimialajohtaja,
hankkeen ohjausryhmän puheenjohtaja

”Kommunikaatio on tärkeää, koska olemme ihmisiä ja elämme yhdessä. Meidän täytyy löytää toisistamme samanlaisia asioita.”

DIDAR-hankkeen asiakas

LUKU 1.

KUNNIAKULTTUURI JA KUNNIAVÄKIVALTA

Kunniakulttuuri liittyy olennaisesti yhteisöihin ja yhteiskuntaan, jossa yhteisöllisyys on voimakkaasti läsnä ja sen arvo on tärkeä. Yksilöllisyyteen ja sen korostamiseen perustuvassa yhteiskuntajärjestyksessä ei kunniakulttuuri samalla tavalla ole läsnä kuin yhteisöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa. Kunnia kuuluu yhteisöllisessä kulttuurissa koko yhteisölle ja yksittäisen ihmisen kunniaa rikkova tai uhkaava käyttäytyminen rikkoo tai uhkaa koko yhteisön kunniaa. Yhteisö myös vahvasti suojelee jäseniään, eikä ketään mielellään jätetä yksin. Toisista huolehtiminen on erityisen tärkeässä arvossa. Huolehtimisen ja rajoittamisen tai kontrolloimisen raja saattaa joskus olla häilyvä. Kontrolli ja huolehtiminen kulkevat käsi kädessä.

Kunniakulttuuri perustuu ikivanhaan kulttuuriseen perintöön, eikä se ole sidoksissa erityisesti mihinkään uskontoon. Kunniakulttuurissa käsitys kunniaista saattaa joskus johtaa niin kutsuttuun kunniaväkivaltaan tai kunniaan liittyvään väkivaltaan. Kunniakulttuuri elää usein vahvana patriarkaalisisissa kulttuureissa ja yhteiskunnissa, joissa miehen kunnia on sidottu naisen kunniaan ja siveyteen eli naisen kunniallisuuteen.

Kunniakäsitys on myös läpileikkaava ajattelutapa kaikessa, mikä liittyy perheeseen, lasten ja vanhempien rooleihin, isän ja äidin tehtäviin, sekä työ- ja opiskeluelämään. Kunniakäsitykset ilmentyvät ihmisten arjessa eri muodoissaan ja kunniallinen elämä rakentuu monesta tekijästä. On tärkeää ymmärtää, että kunniaan liittyvät käsitykset määrittelevät siis hyvin pitkälle elämää muutoinkin, kuin vain siveyteen tai seksuaalisuuteen liittyen.

Kunniaan perustuva ajattelu tukeutuu siihen, että perhe, suku ja yhteisö ovat ensisijaisesti vastuussa yksilön elämästä, koska muuta vastuunkantajaa ei ole. Länsimaisissa yhteiskunnissa yksilön hyvinvoinnista vastuuta kantaa myös yhteiskunta. Jos virallista huolenpitojärjestelmää ei ole ollut tai ei ole, on luonnollista, että yksittäinen ihminen turvautuu perheeseensä ja sukuun. Samalla perheelle ja suvulle tulee enemmän valtaa yksittäisen ihmisen elämään. Perhe, suku ja yhteisö antavat turvaa ja samalla ne puuttuvat myös valintoihin, joita yksittäinen ihminen tekee tai joita hänellä on mahdollisuus tehdä.

Sanat ”kunniakulttuuri” ja ”kunniaväkivalta” liitetään helposti äärimmäisiin ilmiöihin, kuten kunnian nimessä tehtyyn murhaan. Kunnia-kulttuuriin kuuluu kuitenkin paljon myös hyviä ja ihmistä tukevia puolia: vahva yhteisöllisyys tarjoaa turvaa eikä jätä jäsentään yksin, ja yhteisö kantaa eteenpäin vaikeuksissa. Kunniakulttuuri ja siihen liittyvät perinteet elävät vahvoina muun muassa Lähi-Idässä (Irak, Iran, Syyria, Afganistan jne.), Afrikan sarven alueella (esim. Somalia), Pohjois-Afrikassa, Länsi-Afrikassa, Intiassa ja sen lähialueella (Pakistan, Bangladesh, Nepal).

Kunnia ei käsitteenä ole vieras länsimaisissakaan yhteisöissä. Jokainen tuntee kunnian käsitteen ja sen vastinparin häpeän. Häpeä, häpäistyk- si tuleminen tai kunnian menettäminen ovat asioita, joita ei omaan elämään haluta. Se, mikä kunnian menetyksen aiheuttaa, on eri yhteisöissä ja eri yhteiskunnissa erilaista. Patriarkalisissa yhteiskunnissa naisen siveellisyyteen liittyvä kunnia on keskeistä. Alueilla, joissa kunniakulttuuri elää vahvana, on olemassa eri sanoja tarkoittamaan eri kunniaa. Naisen siveellisyyteen viittaavalla kunnialla on olemassa omat sanansa, kun taas esimerkiksi suomen kielessä on vain yksi sana kunnia-käsitykselle: ”kunnia”.

Tässä opaskirjassa pyrkimyksenä on valottaa kunnian käsitettä nimen- omaan kunniakulttuurin ja siihen liittyvän väkivallan kontekstissa. Käsitteet itsessään eivät ole ongelmattomia, koska sanoilla ja käsitteillä luodaan mielikuvia ja merkityksiä maailmasta, jossa elämme. Joskus

pohditaan, onko ”kunniaväkivalta” hyvä termi kuvaamaan ilmiötä ja vaihtoehdoksi on esitetty muun muassa termiä ”häpeäväkivalta”. Usein käytetty termi ”kunniaan liittyvä väkivalta” on termiä ”kunniaväkivalta” parempi, koska se sisältää ajatuksen siitä, että väkivallan taustalla on kunniaan liittyviä tekijöitä, mutta sillä voi olla myös muita syitä. (Lidman 2015, 195.)

Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan perheen tai suvun piirissä tapahtuvaa kunniannormien puolustamiseen liittyvää väkivaltaa tai rajoittamista. Väkivalta voi olla luonteeltaan fyysisistä tai psyykkistä, ja sen syyksi saattaa riittää pelkkä epäily kunniattomasta käyttäytymisestä. Kunniaväkivallan ilmenemismuodot vaihtelevat uhkailemisesta liikkumisen rajoittamiseen, pakkoavioliittoihin tai äärimmillään murhaan. Väkivallalla tai sillä uhkailemalla pyritään huolehtimaan, että yksilö toimii yhteisön arvojen ja normien mukaisesti, eikä saata perhettään häpeään. Väkivaltaisten tekojen taustalla on suvun kunnian suojaaminen tai palauttaminen. Kunniaväkivaltaan liittyy usein myös yhteisön hyväksyntä väkivaltaa kohtaan. Kunniaan liittyvä väkivalta nähdään ja sitä käsitellään yhteisössä legitiiminä väkivallan muotona, jota on perheen kunnian säilyttämiseksi pakko harjoittaa.

Kunniaan liittyvän väkivallan tyypillisiä piirteitä

Kunniaan liittyvä väkivalta **ei ole muista lähisuhde- ja perheväkivallan ilmenemismuodoista erillinen ilmiö**. Se voi sisältää piirteitä parisuhdeväkivallasta ja lapsen kaltoinkohtelusta. Kun henkilö tulee pyytämään ja hakemaan apua, ei ole tarkoituksenmukaista lähteä ensisijaisesti pohtimaan avun tarvitsijan kanssa sitä, mistä väkivallan tyypistä on kyse. Jokainen, joka elää väkivallan keskellä tai väkivallan uhan alla, on avun tarpeessa ja jokaista on myös autettava. Avun tarvitsijan ei tarvitse määritellä mistä väkivallan muodosta on kyse.

Tyypillisiä piirteitä kunniaväkivallassa:

- Tekojen keskiössä on seksuaalimoraaliin kytkeytyvän maineen suojeleminen
- Tekijä on usein uhrin veli, isä, äiti, aviopuoliso tai muu sukulainen
- Väkivallan tekijöitä / teon suunnittelijoita on useita
- Teon suunnittelijoita ja neuvonantajia voi olla myös ulkomailla
- Väkivalta tai sillä uhkaaminen on yhteisön mielestä oikeutettua

Kunniaväkivalta kohdistuu usein naisiin. Patriarkalisessa yhteiskunnassa miehet ovat kunnian suojelejoita ja naiset kunnian kantajia. Kunniallisella miehellä on kunniallinen perhe. Tästä johtuen naisten toimia rajoitetaan.

Vaikka kunniaan liittyvä väkivalta kohdistuu pääasiassa tyttöihin ja naisiin, myös miehet kärsivät ilmiön vuoksi. Miehellä ei aina ole mahdollisuutta olla kontrolloimatta tai kohdistamatta väkivaltaa naispuolisiin sukulaisiinsa, vaikka mies ei henkilökohtaisesti näin haluaisikaan tehdä. Mies joutuu toimimaan odotusten mukaisesti perheen, suvun ja yhteisön maineen säilyttämiseksi. (*Tammisalo-Savolainen 2009, 38.*) Mikäli yhteisö katsoo miehen epäonnistuneen perheen kunnian puolustamisessa ja suojelemisessa, hän voi joutua itse paheksunnan kohteeksi. Miehet voivat myös olla suoraan kunniaan liittyvän väkivallan uhreja. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuulumista pidetään useissa kulttuureissa kunnianttomana käytöksenä. Miehiin kohdistuu kunniaväkivaltaa myös tilanteissa, joissa heidät pakotetaan avioliittoon. (*Van Dijken 2009, 163-164.*)

Riskinä väkivallan kulttuuristaminen

Kun puhutaan kunniaan liittyvästä väkivallasta, riskinä on *väkivallan kulttuuristaminen*. Tällöin kulttuurieroja korostetaan ja huomio kiinnitetään ainoastaan niihin. Samalla sivuutetaan esimerkiksi sosiaaliset ja historialliset tekijät. Kulttuuri nähdään pysyvänä ja yhtenäisenä, ja sen perusteella rakennetaan eroja ja eriarvoisuutta valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen välille. Nämä kaksi kulttuuria nähdään toisensa poissulkevinä ja vastakkaisina. (Keskinen 2009, 19.) On myös otettava huomioon, ettei sorruta *kulttuurirelativismiin*, jolloin haitallisten perinteiden harjoittamista katsotaan läpi sormien, koska niiden nähdään kuuluvan johonkin tiettyyn kulttuuriin. Väkivaltatyötä on tärkeää tehdä kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisesti. Kunniaan liittyvän väkivallan kanssa työskenneltäessä on huomioitava, ettei kaikkea kulttuuriin liittyvää ole pakko – eikä tule – hyväksyä. (Lidman 2015, 308.)

Puhuttaessa haitallisista perinteistä, kuten kunniaan liittyvästä väkivallasta, tarkoituksena ei ole tuomita koko kulttuuria huonona, eikä pyrkiä leimaamaan kulttuuria tai yksilöitä, vaan ottaa kantaa teon haitallisuuteen ja määritellä se väkivallaksi ja rikokseksi. Haitalliset perinteet siirtyvät sukupolvelta toiselle muiden kulttuuristen tapojen kanssa.

Kunniaan liittyvän väkivallan muodot

Yleisessä keskustelussa kunniaväkivalta liitetään usein ainoastaan kunniamurhaan, vaikka kunniaan liittyvä väkivalta on huomattavasti monimuotoisempaa. Kunniamurha eli jonkun murhaaminen kunnian nimessä on äärimmäisin muoto kunniaväkivallasta. Tavallisempia ilmenemismuotoja ovat esimerkiksi tyttöjen liikkumisen rajoittaminen (tyttö voi käydä koulussa, mutta ei missään muualla) ja vanhemman käyttämä fyysinen väkivalta ristiriitatilanteissa.

Esimerkkejä kunniaan liittyvästä väkivallasta

- Pukeutumisen määrääminen
- Ystäväpiirin valitseminen toisen puolesta
- Painostus ja uhkaaminen
- Ihmisarvon ja -oikeuksien mitätöinti
- Pankkikortin ja pankkitilin hallitseminen
- Liikkumisen rajoittaminen tai kotiin lukitseminen
- Pakkoavioliitto
- Pahoinpitely
- Tyttöjen sukuelinten silpominen
- Raiskaus
- Murha
- Itsemurhaan pakottaminen

Katso esimerkiksi: www.ihmisoikeusliitto.fi

On hyvä huomata, että järjestetty avoliitto ja pakkoavioliitto ovat eri asia. Järjestetty avoliitto on vanhempien tai suvun järjestämä avoliitto, jolle on avioituvien suostumus. Pakkoavioliitto taas on vanhempien tai suvun järjestämä avoliitto, jota toinen tai molemmat avoliiton osapuolisista vastustavat. (*Suomenaro 2009, 168.*) Pakkoavioliitot paitsi ovat osa, niin myös ylläpitävät kunniaan liittyvää väkivaltakulttuuria, koska vastentahtoisesti solmitussa avoliitossa väkivallan riski usein kasvaa (*Lidman 2015, 258*).

Tyttöjen sukuelinten silpominen on kunniaan ja kunniaan liittyvään väkivaltaan kuuluvaa vaikea ja haitallinen perinne. Se on oma erillis-kysymyksensä, jota ei tässä opaskirjassa käsitellä. Asiaan voi tutustua lisää esimerkiksi THL:n [www-sivuilla https://www.thl.fi/fi/web/lasten-suojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto/tyttojen-ymparileikkaus](https://www.thl.fi/fi/web/lasten-suojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/pahoinpitely-ja-seksuaalinen-hyvaisikaytto/tyttojen-ymparileikkaus)

Syitä kunniaväkivallan takana

Maahanmuuttajataustaisten nuorten, erityisesti tyttöjen, elämä saattaa olla tasapainoilua kodin perinteisten odotusten, suomalaisen ympäristön ja kulttuurin vaatimusten välillä. Nuori sosiaalistuu suomalaiseen yhteiskuntaan ja tapoihin käydessään koulua ja opiskellessaan Suomessa. Kotona saatetaan kuitenkin ylläpitää vanhempien lähtömaan perinteitä ja kulttuuria, ja se halutaan siirtää myös seuraavalle sukupolvelle. Tästä saattaa tulla erimielisyyksiä, jotka voivat johtaa konflikteihin. Kotona voidaan toisaalta myös kokea todellista huolta nuorten turvallisuudesta ja rajoittaa nuoren tekemisiä sillä perusteella. Vaikka tyttöjen rajoittaminen nähdään helposti pelkästään negatiivisena asiana, taustalla vaikuttavilla ihanteilla on myös lempeä puolensa eli vanhempien halu huolehtia lapsestaan (Lidman 2009, 125).

Aina rajoittamisen takana ei ole kunniaan liittyvät seikat. Mihin tahansa kulttuuriin kuuluu se, että vanhemmat ajoittain rajoittavat nuorten toimintaa.

Kunniaan liittyvän konfliktin taustalla saattaa olla esimerkiksi:

- Seurustelu tai ystäväystyminen henkilön kanssa, jota perhe ei hyväksy
- Avioero
- Avioliitosta kieltäytyminen
- Siveetön pukeutuminen tai liiallinen ”länsimaistuminen”
- Huhut siveettömästä käyttäytymisestä

On tärkeää huomata, ettei siis varsinaisesti tarvitse tapahtua mitään, vaan syyksi kunniaan liittyvään väkivaltaan riittää pelkkä epäily kunnianttomasta käytöksestä. Maine on keskeisessä roolissa kunniaan liittyvissä kysymyksissä. Maineen säilyttäminen ja vaaliminen takaa sen, että myös kunnia säilyy.

Yhteisössä, jossa kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy, ilmiö merkitsee koko yhteisön yhteen saattavaa ilmiötä. Perheen kaikki jäsenet, isät, äidit, veljet ja tyttäret sekä muu suku ja yhteisö ovat osallisina joko kunniaväkivallan tekijöinä, kohteina tai yleisönä, jota varten kunnia-aväkivalta toteutetaan rangaistuksena kunnian rikkomisesta. (*Tammisalo-Savolainen 2009, 38.*)

Tavallaan voidaan katsoa koko yhteisön olevan kunniakäsityksiin liittyvien haitallisten perinteiden uhri. Kulttuuri elää vahvana ja ”pakottaa” yhteisönsä jäsenet toteuttamaan ikiaikaisia perinteitä. Vaikuttamalla yhteisön käsityksiin ihmisoikeuksista ja kunniasta, on mahdollista vaikuttaa haitallisiin perinteisiin ja kitkeä niitä pois.

*"Näitä asioita, mistä pitäisi puhua,
on niin paljon."*

DIDAR-hankkeen asiakas

LUKU 2.

KUNNIAVÄKIVALTA ENNALTAEHKÄISEVÄ TYÖ

DIDARin toiminnan ja työn painopiste on vahvasti asettunut kunnia-aväkivallan ennaltaehkäisyyn. Kunniaan liittyvään väkivaltaan voidaan tuloksekkaimmin puuttua vaikuttamalla yhteisöihin ja laajasti ihmisten käsityksiin ja toimintatapoihin. Käymällä ihmisten kanssa keskustelua kulttuureista ja niihin ajoittain liittyvistä haitallisista perinteistä, voidaan nostaa esille vaihtoehtoisia toimintamalleja väkivallan tilalle ja kehittää keinoja ratkaista konflikteja keskustellen. Ihmisoikeusnäkökulma edellä kulkien kulttuureihin liittyvistä perinteistä on rakentavaa ja mielekästä käydä keskustelua.

”Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.”

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, I artikla

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka kuuluvat yhtäläisesti ja ilman poikkeuksia jokaiselle ihmiselle. Ihmisoikeuksien kolme tärkeintä ominaispiirrettä ovat universaalisuus eli yleismaailmallisuus, luovuttamattomuus, perustavanlaatuisuus. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuudella tarkoitetaan sitä, että ihmisoikeudet ovat yhteisiä maailman kaikille ihmisille ja voimassa kaikkialla samanlaisina. Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille ihmisille sukupuolesta, rodusta, varallisuudesta, kansalaisuudesta, asuinmaasta tai mistä tahansa muusta seikasta riippumatta. Ihmisoikeuksien luovuttamattomuus

viittaa niiden synnynnäisyyteen: ihmisoikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle jo yksinomaan hänen ihmisyytensä perusteella. Ihmisoikeuksien luovuttamattomuudesta seuraa, että kenelläkään ei ole oikeus riistää henkilöltä näitä oikeuksia pois. Ihmisoikeuksien perustavanlaatuisuus tarkoittaa sitä, että ainoastaan hyvin tärkeät oikeudet luokitellaan ihmisoikeuksiksi. (lähde: www.yk.fi)

DIDARin kaikessa työssä ihmisoikeuksien korostaminen ja esille tuominen on ollut keskeistä. Jokaiselle ihmiselle kuuluvat samat ihmisoikeudet. Kulttuurin, uskonnon tai perinteiden nimissä ei kenenkään ihmisoikeuksien polkemista voi koskaan hyväksyä.

Kuva 2.1. DIDARin työmuodot kunniaväkivaltaa ennaltaehkäisevässä työssä.

Omakieliset keskusteluryhmät naisille ja miehille

DIDAR-hanke järjesti yhdeksän omakielistä keskusteluryhmää, jotka kokoontuivat yhteensä 71 kertaa.

Ryhmiä toteutettiin eri kielisinä: arabian, kurdin, turkin, persian ja somalian kielellä. Miehille ja naisille oli omat ryhmät. Sukupuolen huomioiminen on tärkeää, jotta hyvinkin intiimeistä asioista pystytään käymään avointa keskustelua. Koska vuoropuhelu myös eri sukupuolten kesken on tärkeää, järjestettiin siihen tilaa DIDARin dialogityöpajoissa.

Keskusteluryhmät olivat pääsääntöisesti toimivia ja osallistujia hyödyttäviä, kun vain saatiin ensimmäinen kokoontuminen järjestettyä. Ryhmien kokoamisessa oli haasteita. Ryhmiä mainostettiin hankkeen verkkosivuilla, Facebookissa ja yhteistyökumppaneiden, kuten esimerkiksi Tampereen kaupungin Kotouttavan sosiaalityön ja maahanmuuttajaneuvonta MAINION kautta. Merkittäväksi kanavaksi osoittautui ryhmien vetäjien omat verkostot. Ryhmien omakieliset vetäjät olivat kaikki jo pitkään Suomessa ja Tampereella asuneita maahanmuuttaja-taustaisia henkilöitä.

Keskusteluryhmien tavoitteeksi asetettiin kulttuurien kohtaamisen, perhe-elämän, vanhempien ja lapsen roolin käsittely sekä työ- ja opiskeluelämään liittyvät kysymykset. Kunniakulttuuri ja siihen liittyvät kysymykset ovat sisäänrakennettuina yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen elämässä, joten sen käsittely tulee tapahtua sen kautta, että keskustelua käydään elämän perusasioista. Kunniaan liittyvät kysymykset eivät ole irrallisia tai omaa elämäänsä eläviä asioita, joita olisi järkevää tai hyödyllistä lähestyä irrallaan muusta elämästä.

Keskusteluryhmät toimivat pääsääntöisesti omakielisinä. Hankkeessa on haluttu tukea kotoutumista ja suomen kielen oppimista, mutta aihepiirin vuoksi pidettiin perusteltuna, että ryhmätoiminnot toteutetaan omakielisinä. Aiheet kuten avioliitto, perhe-elämä tai lasten kasvatus omalla kohdalla ja omassa elämässä ovat henkilökohtaisia ja sensitiivisiä asioita, joista keskustelemiseen tarvitaan nimenomaan omaa äidinkieltä. Oma äidinkieli on ihmisen tunnekieli ja usein vain sillä pystyy ilmaisemaan tunteitaan, ajatuksiaan ja mielipiteitäänkin tarkasti.

Ryhmän vetäjältä vaaditaan kykyä rakentaa ryhmään luottamuksellinen ilmapiiri sekä huolehtia puheen tasaveroisesta jakaantumisesta. Ryhmän vetäjän tulee olla riittävän rohkea johdatellakseen keskustelun kohti sensitiivisiä aiheita, jotka liittyvät kulttuurin haitallisiin perinteesiin. Ryhmän vetäjän tehtävänä oli myös siirtää ryhmistä kertynyt tieto suomenkielisen työntekijän tiedoksi. Tämä tapahtui ryhmän kokoontumisaikoina tulokkaamalla puhetta sekä toimittamalla suomenkieliset raportit hankkeen projektipäällikölle ryhmän päätyttyä.

Ryhmiin toiminnan onnistumisen edellytys oli luottamuksen syntyminen. Ryhmiin luotiin ilmapiiri, jossa osallistujat saattoivat kokea olonsa turvalliseksi ja luottamukselliseksi. Mukavaa ilmapiiriä ryhmiin luotiin esimerkiksi tarjoiluilla. Viimeisillä kokoontumiskerroilla oli tarjolla hieman juhlavampaa syötävää ja usein myös ryhmäläisten omia leipomuksia.

KESKUSTELURYHMÄN PERUSTAMISESSA TÄRKEITÄ HUOMIOITAVIA ASIOITA OVAT:

Kieli

- Ennen ryhmän perustamista on ratkaistava, millä kielellä ryhmä toimii.
- Omakielinen (esim. arabia, kurdi, somali) ryhmä mahdollistaa keskustelun hermistä ja hankalista asioista parhaiten.
- Yksikielisessä ryhmässä ei tarvita tulkkia ja kaikki voivat osallistua keskusteluun tasapuolisesti.
- Suomenkieliseen ryhmään osallistujille asettuu vaatimus suomenkielen taidosta ja samalla ryhmä avautuu useiden kieliryhmien edustajille.

Ryhmän avoimuus ja kesto

- Ryhmä voi toimia avoimena ryhmänä, jolloin ryhmään voi osallistua niillä kerroilla, kun se itselle parhaiten sopii.
- Ryhmä voidaan toteuttaa suljettuna ryhmänä, jolloin jokainen tietää, keitä ryhmään kuuluu ja kokoonpano pysyy samana. Suljettu ryhmä edellyttää avointa ryhmää enemmän sitoutumista, mutta samalla se myös lujittaa luottamusta ja yhteenkuuluvuutta.
- Ryhmän kesto eli kuinka monta kertaa (ja millä tiheydellä) kokoonnutaan, tulee päättää etukäteen. Avoin ryhmä voi kestää pitkäänkin (esim. koko kevään tai syksyn), mutta suljetussa ryhmässä kesto on syytä olla rajatumpi (esim. 6-8 kertaa).
- DIDARin miesten ryhmä toimi hyvin avoimena ryhmänä – keskustelua syntyi ryhmän kokoonpanon vaihtumisesta huolimatta.
- DIDARin naisten ryhmistä osa oli avoimia ja osa suljettuja.

Ryhmään sitoutuminen

- Luottamuksen syntymiseen ryhmässä vaikuttaa ryhmäläisten sitoutuneisuus.
- On tärkeää keskustella sitoutumisesta heti alkuvaiheessa ja tuoda esille se, että ryhmään mukaan lähteminen vaatii jonkinasteista sitoutumista.

(jatkuu seuraavalla sivulla)

Sukupuolisensitiivisyys

- Ryhmän toimiminen sukupuolisensitiivisesti antaa mahdollisuuden käydä keskustelua aiheista, jotka ovat tabuja.
- Naisille naisten ryhmä antaa mahdollisuuden keskustella asioista turvallisesti.
- Miehillä miesten ryhmä mahdollistaa keskustelun miehen roolista ja siihen kohdistuvista odotuksista vapautuneemmin kuin sekaryhmissä.
- Myös naisten ja miesten yhteisiä keskusteluja ja sen mahdollistavia ryhmiä tarvitaan.

Ryhmän vetäjän rooli

- Ryhmän vetäjän on saavutettava luottamus ryhmäläisten keskuudessa.
- Vetäjällä on hyvä olla ymmärrys eri kulttuureista ja niiden olemassa olosta ylipäätään, mutta kuitenkin ei tarvitse olla jokaisen kulttuurialueen asiantuntija ja tuntea kulttuurien ominais- ja erityispiirteitä yksityiskohtaisesti.
- Luottamuksen syntymiseksi vetäjältä vaaditaan kykyä toimia tasapuolisesti ryhmässä.

Luottamus sekä ryhmiin osallistuminen ja sitoutuminen ovat toisiaan ruokkivia asioita. Mitä enemmän ryhmän keskinäinen luottamus kasvoi, sitä aktiivisemmin ihmiset osallistuivat ryhmään. Ja mitä aktiivisempaa osallistuminen oli, sitä luottamuksellisempi ilmapiiri ryhmään syntyi. Luottamus ja aktiivisuus kulkevat tiukassa keskinäisessä suhteessa ja vahvistavat toinen toistansa.

Naisten ryhmissä käytiin voimauttavia keskusteluja

Naisten ryhmät kokoontuivat kerran viikossa ja yhden tapaamisen kesto oli 1,5 tuntia. Osa ryhmistä kokoontui kuusi kertaa ja osan toiminta jatkui pidempään riippuen ryhmän innostuksesta jatkaa ryhmätoimintaa. Ryhmien nimet kehitettiin pääsääntöisesti ryhmän käyttämän kielen sanoista. Esimerkiksi shamis-sana tarkoittaa somalin kielellä aurinkoa ja rega-sana tarkoittaa kurdin kielessä polkua.

DIDAR-hankkeen naisten ryhmät:

- ❖ Shamis I ja II (somalinkielinen, Naistarilla, Naisten kansainvälisessä tapaamispaikassa)
- ❖ Kotona Suomessa (turkinkielinen)
- ❖ Aurinko (persiankielinen)
- ❖ Rega (kurdinkielinen)
- ❖ Shuruk I ja II (arabiankielinen)
- ❖ Gunes (turkinkielinen)

Kuva 2.2. DIDARin naistenryhmissä keskusteltiin varsinkin parisuhteista, miehen asemasta ja sukupuoliroolien siirtymisestä seuraavalle sukupolvelle.

Ryhmiin kokoontumiskerrat teemoiteltiin etukäteen siten, että naisten elämään liittyviä asioita tulisi mahdollisimman monipuolisesti käsiteltyä. Ryhmissä haluttiin myös kuulla osallistujien toiveita ja tuoda käsittelyyn niitä asioita, joista ryhmäläiset halusivat puhua. Ryhmät rakennettiin vuorovaikutteisiksi siten, että osallistujien omat toiveet ryhmän sisällöistä tulisivat hyvin kuulluiksi.

Naisten ryhmissä keskusteltiin erityisen paljon parisuhteista, miehen asemasta ja sukupuoliroolien siirtymisestä seuraavalle sukupolvelle. Keskusteluissa pohdittiin paljon oman kulttuurin käsitystä miesten ja naisten rooleista, jossa miehet nähdään poikkeuksesta perheen päänä ja päätöksentekijänä. Myös parisuhteen syntymisestä ja alkuun lähtemisestä käytiin paljon keskustelua. Kokemuksia vertailtiin osallistujien kesken: jotkut olivat tavanneet tulevan puolisonsa vasta, kun avioliitosta oli jo päätetty vanhempien kesken ja toiset olivat tavanneet sattumalta ja päätyneet avioliittoon.

Keskusteluryhmissä vallitseva käsitys oli se, ettei omaan kulttuuriin kuuluvia haitallisia perinteitä haluttu siirtää eteenpäin omille tyttärille. Omien lasten, erityisesti tytärien, haluttiin saavan elää vapaasti ja tekevän itse omaa elämäänsä koskevat päätökset. Ryhmissä pohdittiin länsimaisen ja itämaisen kulttuurin kohtaamista ja sen merkitystä perheiden ja naisten elämässä. Suomalainen lasten kasvatusta nähtiin toisaalta monissa ryhmäläisten puheenvuoroissa liian ”vapaana” ja omia lapsia haluttiin suojella länsimaiseen ja suomalaiseen kulttuuriin kuuluvaksi koetulta liian itsenäiseltä eläältä.

Ryhmätoiminta vahvisti naisten uskoa omaan toimijuuteen. Persian-kielisen Aurinko-ryhmän naiset halusivat jatkaa yhteisiä kokoontumisia, joten he perustivat ryhmän jatkumoksi persialaisnaisten yhdistyksen Aava ry:n. Yhdistys jatkaa aktiivisesti toimintaansa edelleen.

Kerättyjen palautteiden mukaan ryhmät toimivat hyvin keskustelu-reenana luottamuksellisten ja herkkien asioiden käsittelyssä. Oli voimauttavaa saada jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan muiden samassa

tilanteessa olevien kanssa. Toisissa ryhmissä kaivattiin selkeästi lisää tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toimintatavoista. Myös suomalaisesta elämästä ja siihen liittyvistä perinteistä kaivattiin tietoa. Näitä tarpeita varten ryhmissä vieraili joskus eri alojen asiantuntijoita (terveydenhoitaja, koulukuraattori, kättilö) kertomassa työstään.

Myös kantasuomalainen ryhmänvetäjä (projektipäällikkö) oli tarpeen kulttuurien kohtaamisiin liittyvien kysymysten ja haasteiden ratkaisemiseksi. Ryhmistä myös ohjautui DIDARin yksilöasiakkuuteen joitakin henkilöitä. Palautteita naisten ryhmistä:

”Aina en olisi jaksanut lähteä, mutta kuitenkin oli hyvä, kun lähdin! On ollut kiva jakaa ajatuksia muiden kanssa.”

”Näitä asioita, mistä pitäisi puhua, on niin paljon. Tässä päästiin vähän vasta alkuun. Ryhmän pitäisi vielä jatkua!”

Miesten ryhmässä keskusteltiin miesten maailmasta käsin

Miesten arabiankielinen ryhmä ”Mahara” (arabiankielinen suom. ”taito”) kokoontui viikoittain 1,5 tuntia kerrallaan yhteensä 8 kuukauden ajan. Mahara-ryhmä toimi avoimena ryhmänä ja siihen saattoi tulla käymään vain kertaluontoisesti, sitoutua koko ajalle tai jotain tältä väliltä. Ryhmän kokoonpano vaihteli. Ryhmään osallistui kerrallaan 3-13 miestä. Kaikkiaan ryhmään osallistui 20 miestä.

Ryhmän keskustelujen aiheita olivat miehen rooli perheessä, mies vuorovaikutuksessa muiden perheen jäsenten kanssa, vanhat perinteet, ihmisarvo ja -oikeudet. Keskustelu kosketteli myös väkivaltaa, kasvatusta, miehen roolia perheen päänä, lasten oikeuksia, ja sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Toiminnan onnistumisen kannalta oli tärkeää, että ryhmä toimi yhdellä kielellä. Ryhmässä puhuttiin arabiaa. Oman äidinkielen käyttäminen mahdollisti osallistujille myös hyvin herkkien ja vaikeiden kysymysten käsittelyn.

Ryhmän vetäjän rooli on keskeinen myös miesten ryhmän onnistumisen kannalta. Sopivan rento ja samaan aikaan turvallinen ilmapiiri mahdollistaa vapaan keskustelun syntymisen. Sukupuolisensitiivisyys myös miesten ryhmän osalta toimii keskustelun mahdollistajana. Ilman naisten läsnäoloa miesten on mahdollista käydä keskustelua miesten maailmasta ja jakaa kokemuksiaan ja ajatuksiaan vapaasti.

Nuorten ryhmät - siellä missä nuoret ovat

DIDAR-hankkeen erityisenä kohderyhmänä oli v. 2015 nuoret. Tavoitteena oli kohdata 12-29-vuotiaita nuoria ja kehittää heille suunnattua työtä. Ryhmiä suunniteltiin ja niitä lähdettiin markkinoimaan ja käynnistämään samalla konseptilla kuin naisille ja miehille. Tämä ei toiminut - perustettuihin ryhmiin ei tullut ketään. Valmiiksi katetut pöydät odottivat DIDARissa osallistujia, mutta ketään ei tullut paikalle. Ryhmien vetäjiksi palkatut henkilöt käyttivät myös omia verkostojaan markkinoinnin apuna, mutta se ei muuttanut tilannetta.

Aikuisten kanssa toimiviksi koetut mallit eivät toimineet nuorten kohdalla. Nuorten tavoittamiseksi oli mentävä sinne, missä nuoret jo valmiiksi olivat. Nuoria kiinnostaa usein enemmän toiminta, kuin pelkkä puhuminen. Toiminnan lomassa päästään myös keskustelemaan. Toiminnallisia ryhmiä saatiin rakennettua hyvin yhteistyökumppaneiden kanssa. Tampereen Tyttöjen talon kanssa toteutettu kokkikerho veti mukaansa osallistujia. Valokuvaustyöpajat ja -ryhmät olivat vetovoimaisia työmenetelmiä ja niiden kautta nuoria onnistuttiin tavoittamaan. Valokuvaryhmissä ja -pajoissa lähestyttiin kulttuurien kohtaaamista valokuvaamisen ja kuvista keskustelemisen kautta.

Keskusteluryhmille löytyi luonteva ja tarpeellinen paikka yhteistyössä oppilaitosten kanssa toteutettuina. Ryhmiä järjestettiin sekä perusopetuksen yläkouluissa, että Tampereen Ammatillisessa Aikuiskoulutuskeskuksessa TAKK:ssa. Nuoret ja nuoret aikuiset tavoitettiin sieltä, missä he arkipäivänsä normaalisti viettävät.

Perusopetuksen oppilaitosryhmät käynnistettiin solmimalla yhteistyösuhteet yläkouluihin, joissa oli valmistavia luokkia tai muuten huomattavasti maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Yksi ryhmä toteutui alakoulussa. Opettajan kanssa käytiin neuvottelut ryhmän järjestämisen käytännöistä ja sovittiin aikatauluista. Yleisimmin ryhmät koontuivat koulupäivän päätyttyä, jokunen ryhmä toimi niin kutsuttuna aamupalaryhmänä ennen koulun alkamista. Kun ryhmät sijoitettiin välittömästi opetuksen alku- tai loppupäähän, oli oppilaiden helpointa osallistua ryhmätoimintaan.

Ryhvät muodostettiin sukupuolisensitiivisesti. Erityisesti opettajien näkemykset huomioiden, ryhmät oli suunnattu yhtä lukuun ottamatta tytöille. Vain alakoulussa oli sekaryhmä eli tytöille ja pojille avoin. Opettajien mukaan tytöt kaipasivat tukea naiseksi kasvamisessa, koulun ja kodin vaatimusten yhteensovittamisessa, tulevaisuuden suunnittelussa ja muissa mieltä askarruttavissa asioissa. Yläkoulun ryhmien kielenä käytettiin suomea, koska oppilaat pääsääntöisesti puhuivat kieltä sujuvasti.

PERUSOPETUKSEN KOULUJEN RYHMIEN MUODOSTAMISESSA TULEE HUOMIOIDA:

Opettajan rooli ryhmän muodostumisessa

- Opettaja on keskeinen hahmo ryhmän muodostamisessa, hänen kanssaan sovitaan ryhmän raamit.
- Keskeinen henkilö ja yhteistyökumppani voi olla myös esim. koulukuraattori.
- Opettaja muistuttelee ryhmän alkamisesta oppilaille (ei pelkästään alussa, vaan joka viikko ennen ryhmän kokontumista)

Sukupuolisensitiivisyys

- Koska koulujen luokat muodostuvat tytöistä ja pojista, on olemassa tarve sille, että tytöt ja pojat saavat keskustella sukupuoleen liittyvistä asioista omissa ryhmissään.

Ryhmien aiheet ja teemat

- Keskusteluaiheet tulee rakentaa oppilaille sopiviksi.
- Nuoria kiinnostavia aiheita ovat esim. aikuiseksi kasvamisen, koulun ja kodin odotusten ristipaineessa eläminen, tulevaisuuden suunnitelmat ja opiskeleminen oppivelvollisuuden jälkeen.

DIDAR toteutti ryhmätoimintoja myös yhteistyössä Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksen TAKK:n kanssa. Ryhmät toimivat kotoutumis- ja kielikoulutuksessa olevien opiskelijoiden sekaryhminä ja ne sijoituivat normaalin opiskelupäivän lomaan siten, että ryhmään oli helppo osallistua varsinaisen opiskelun lisäksi. Ryhmien teemat rakentuivat hyvin samalla tavoin kuin DIDARin miehille ja naisille suunnattujen keskusteluryhmien teemat. TAKK:n ryhmät toimivat omakielisinä.

Kerättyjen palautteiden mukaan osallistujat pitivät ryhmää hyvänä ja tarpeellisena toimintana. Hankalista aiheista keskusteleminen koettiin haastavana, mutta myös hyvin tarpeellisena. Oppilaitoksen opettajilta

saadun palautteen mukaan ryhmätoiminta tuki opiskelijan oppimista ja antoi osallistuneille mahdollisuuden peilata omaa olemistaan uudessa kulttuurissa ja uudessa kotimaassa.

Toiminnallisilla ryhmillä on monta tarkoitusta

Hankkeen alkuvaiheessa mietittävänä oli hankkeen tunnetuksi tekeminen maahanmuuttajataustaisten ihmisten parissa. Tunnettuuden lisääminen, ihmisten tavoittaminen ja luottamuksen rakentaminen olivat alkuvaiheen ensisijaisia tavoitteita. Tarjoamalla kiinnostavaa, mielekästä ja mukavaa tekemistä voitiin tavoittaa ihmisiä ja tehdä toimintaa tunnetuksi.

Keskusteleminen on hyvä tapa käsitellä erilaisia hankalia ja sensitiivisiä kysymyksiä, mutta myös toiminnalliset tavat käsitellä asioita ovat joskus tarpeen. Toiminnalliset ryhmät tuottavat erilaisen tavan käsitellä kunniaan liittyviä kysymyksiä.

DIDARin toiminnalliset ryhmät:

- ❖ miesten jalkapalloryhmä
- ❖ naisten uimakoulut
- ❖ naisten lentopalloryhmä
- ❖ naisten mosaiikkityöryhmä
- ❖ naisten tanssiryhmä
- ❖ miesten daf-soitinryhmä
- ❖ valokuvausryhmät
- ❖ kokkiryhmä

Jalkapallon tai lentopallon pelaaminen, tanssiminen ja soittaminen yhdessä loivat vahvan ryhmähengen, ja toiminnan välissä oli mahdollisuus päästä keskustelemaan perheeseen, kulttuurien kohtaamiseen tai työ- ja opiskelu-elämän kysymyksiin liittyvistä asioista. Valokuvausryhmissä päästin valokuvan avulla tutkimaan omaa identiteettiä, elämää uudessa kotimaassa ja kulttuurissa sekä pohtimaan niihin liittyviä kysymyksiä. Valokuvan avulla oli mahdollista ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan myös muuten kuin sanallisesti.

Keskusteluryhmissä naisten asemasta puhuttaessa esille nousi usein monet rajoitukset, joita niin kutsuttuun kunniallisen naisen käyttäytymiseen kuuluu. Monille naisille oli tuttua se, ettei omassa elämässään ollut esimerkiksi koskaan voinut opetella pyörällä ajamista tai uimista. Toiminnallisilla ryhmillä avattiin naisille heidän toivomiaan uusia mahdollisuuksia.

DIDAR järjesti kaksi kertaa naisten uimakoulun ja se oli molemmilla kerroilla erittäin suosittu. Ryhmään voitiin ottaa vain rajattu määrä osallistujia. Useilla kerroilla altaassa oli kuitenkin mukana myös ryhmään kuulumattomia naisia, jotka tulivat uimahalliin samaan aikaan kuin opetusta oli, koska he tiesivät ryhmän olemassa olost. Uimakoulun järjestäminen oli mahdollista, koska Tampereen kaupunki oli varannut oman uimahallivuoron vain naisille yhtenä iltana viikossa Hervannan uimahallissa. Uimakoulua ei olisi ollut mahdollista toteuttaa, mikäli uimahallissa olisi ollut miehiä uimassa samaan aikaan. Uimapuvussa esiintyminen tuntemattomien miesten läsnä ollessa on mahdottomuus monille kohderyhmän naisille.

Ryhmistä opittua

Tarve jatkuvuudelle

Ryhmissä nousi esille tarve erilaisille ryhmätoiminnoille ja innostus siitä, että nyt ryhmätoimintaa on tarjolla. Samaa aikaan tuotiin esille se, että erilaisia projekteja on vuosien varrella maahanmuuttajataus-

taisten ihmisten elämässä piipahdellut, mutta ne eivät varsinaisesti ole jättäneet jälkeensä mitään pysyvää. Tästä syystä suhtautuminen DIDARin ryhmiin oli ajoittain epäileväistä ja pettymyksiä ennakoivaa. Vahva viesti oli se, että kentällä pitäisi olla pysyvää toimintaa, jonka jatkuvuuteen ja olemassaoloon voisi luottaa.

Ryhmänvetäjän merkitys

Ryhmätoiminnassa merkittävä osuus on ryhmän vetäjällä. DIDARin ryhmätoiminnan kannalta keskeisiksi toimijoiksi nousivat hankkeen vakihenkilökunnan ulkopuolelta palkatut ryhmänvetäjät. Kielitaito nousi yhdeksi keskeiseksi tekijäksi ryhmän vetäjiä rekrytoitaessa. Luonnollisesti pelkkä kielitaito ei ollut peruste vetäjän palkkaamiselle. Oleellista oli myös, että henkilöllä oli koulutusta tai kokemusta – mieuiten molemmat – ryhmän kanssa työskentelystä.

Suomen lyhyen maahanmuuttohistorian (ts. maalla ei ole pitkää tai laajaa maahanmuuton historiaa verrattuna esim. Ruotsiin) vuoksi ei ollut realistista olettaa, että helposti löytyisi sosiaalialan tai vastaavan koulutuksen omaavia omakielisiä ryhmänvetäjiä. Huomioon tuli ottaa myös vahvan tuen järjestäminen ryhmän vetäjille. Jokaisen ryhmäkerran jälkeen projektipäällikkö kävi keskustelun vetäjän kanssa ryhmän sujumisesta ja siellä esille tulleista asioista. Nämä keskustelut olivat luonteeltaan lähellä työnohjauksellisia keskusteluja ja niissä vetäjä saattoi purkaa ajatuksiaan ja saada tukea työlleen.

VAATIMUKSET RYHMÄN VETÄJÄLLE:

- * Omakielisyys
- * Kokemus tai koulutus ihmisten kanssa työskentelystä ja/tai ryhmän vetämisestä
- * Hyvät vuorovaikutustaidot
- * Kyky oman työn reflektointiin

Oman viiter ryhmän tarjoama turva vs. ulkopuolisuus

Keskeinen keskusteluaihe on ollut ympäröivän yhteiskunnan suhtautuminen maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin. Hankkeen alkuvuosina tilanne Suomessa oli erilainen kuin hankkeen kahtena viimeisenä vuotena. Tämä näkyi myös asiakkaiden kertomuksissa. Kun syksyllä 2015 Suomeen tuli aiempaa reilusti enemmän turvapaikanhakijoita, alkoi maahanmuuttokriittistä keskustelua ja suoranaista rasismia tulla ilmi aiempaa enemmän. Maahanmuuttajaperheet ja yksittäiset henkilöt alkoivat tuntea uhkaa ympäröivässä yhteiskunnassa.

Toiseuden ja ulkopuolisuuden tunteen lisääntyessä on selvää, että ihminen kaipaa turvallisuuden tunnetta sekä viiter ryhmää ympärilleen. On luontevaa hakeutua oman kulttuurin edustajien kanssa yhteen aiempaa enemmän ja löytää sieltä yhteen kuulumisen ja turvallisuuden tunteen. Tämä puolestaan johtaa maahanmuuttajataustaisten henkilöiden entistä suurempaan eristyneisyyteen kantasuomalaisista ja vahvistaa erillisyyttä.

Kun ympäristö muuttuu uhkaavaksi, turvaa haetaan sieltä, mistä sitä on mahdollista saada. Avoin keskustelu ja kulttuurien välinen kohtaaminen vaikeutuu, kun ihmiset lukkiutuvat omiin viiter ryhmiinsä ja kokevat toisen ryhmän uhkaavana ja syrjivänä.

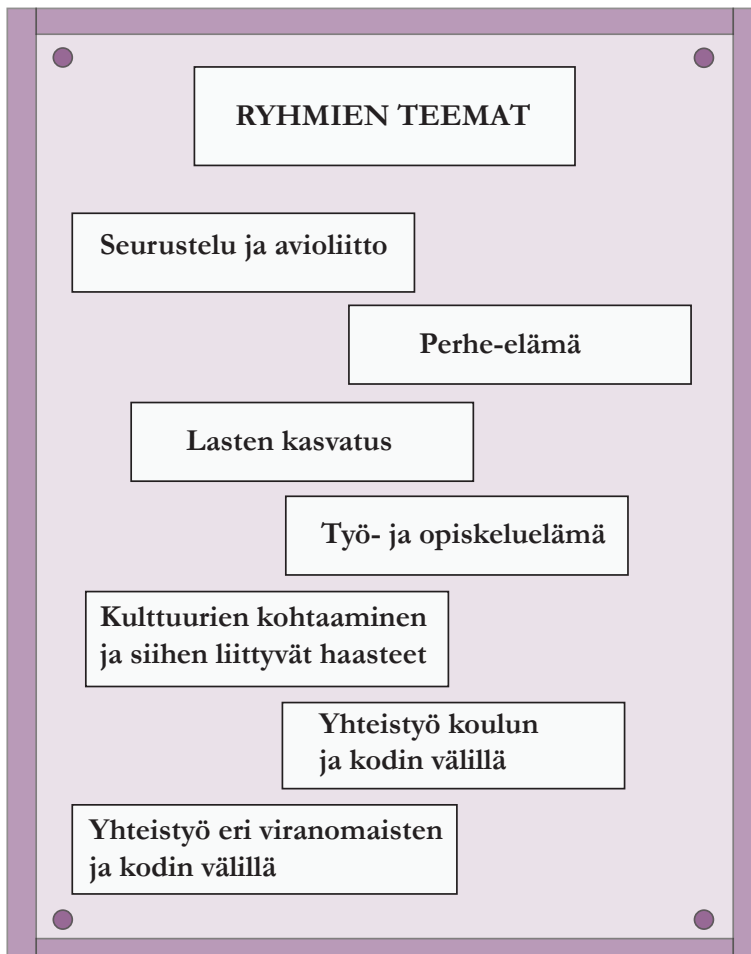
Ryhmiiin osallistujat ovat kertoneet esimerkkejä arkipäivän rasismista ja ilmapiiirin muuttumisesta. Asuminen taloyhtiöissä on muuttunut hankalammaksi naapurien katseiden muututtua epäileväisiksi, bussipysäkillä ihmiset siirtyvät kauemmas maahanmuuttajataustaisen henkilön tullessa paikalle, kantasuomalaista juttelukumppania ei löydy ja niin edelleen. Jos eri ryhmät eivät kohtaa arjessa ja eri ympäristöissä, siitä seuraa eriytymistä ja epäluuloisuuden lisääntymistä puolin ja toisin. Toisen kulttuuri jää vieraaksi ja se koetaan uhkaavaksi.

Maahanmuuttajataustaiset henkilöt ja perheet kokevat suomalaisen kulttuurin liian individualistisena ja vapaana ja haluavat suojella lap-

siaan ja nuoriaan siltä. Lapset ja nuoret halutaan kiinnittää tiukasti omaan kulttuuriin ja vaalia omaan kulttuuriin kuuluvia perinteitä. Kantasuomalaiset puolestaan kokevat erinäköiset ihmiset uhkaavina, pelkäävät heitä, eivätkä luo mahdollisuuksia kontakteihin. Uhkakuvat vahvistuvat, kierre on valmis ja kohtaamista ei synny.

Ryhmissä tärkeää

- Kohderyhmän tavoittaminen ja oikeanlainen markkinointi
- Luottamuksellisuus ja tasapuolisuus
- Ryhmänvetäjän rohkeus nostaa esille oikeat aiheet

Kuva 2.3. DIDAR-hankkeen ryhmien teemat.

Dialogityöpajat

Dialogityöpaja menetelmänä on tuttu Ihmisoikeusliiton Kitke!-hankkeen (www.ihmisoikeusliitto.fi) toiminnasta 2000-luvun alkupuolelta. Kitke!n järjestämissä pajoissa yhteen kokoontui kymmeniä, ja joskus jopa pari sataa ihmistä, käymään ohjatusti keskustelua kunniaan liittyvistä kysymyksistä. DIDARin dialogityöpajoissa on pienempi ryhmä ja dialogityöpajat perustuvat pääsääntöisesti omakielisyyteen.

DIDARin dialogityöpajoissa käydään keskustelua kunniaan liittyvistä kysymyksistä, kuten

- perheestä
- lasten ja vanhempien roolista, sekä lasten kasvatuksesta
- seurustelusta
- avioliitosta
- puolisoiden rooleista ja odotuksista
- työ- ja opiskeluelämästä

Kunnia liittyy yhteisön tuottamiin kunniakäsityksiin, joten on tärkeää käsitellä kysymyksiä yhdessä yhteisön kanssa. Vaikuttamalla yhteisön käsityksiin asioista sekä nostamalla keskustelua aiheesta nimenomaan yhteisössä, on mahdollista saada jatkuva dialogi kunniakäsityksistä käyntiin. Näkyvillä kunniakulttuurista on vain jäävuoren huippu. Samaa aikaan piilossa on valtava määrä salaisuuksia, tabuja ja vaiettuja perinteitä.

Dialogityöpajassa puhumisella ja kuuntelemisella on yhtä suuri merkitys. On tärkeää, että kaikkien ääni pääsee kuuluviin ja monenlaiset mielipiteet nousevat esiin. Eriävät mielipiteet saavat aikaan keskustelua ja keskustelun – dialogin – avulla päästään käsittelemään kulttuuriin liittyviä perinteitä. Dialogityöpajan vetäjä huolehtii puheenvuorojen tasaisesta jakaantumisesta eli siitä, että kaikki saavat halutessaan puhua. Näin varmistetaan dialogisuus, puhumisen ja kuuntelemisen vuoropuhelu.

Vetäjän rooli on vaativa, keskustelua valvova ja ohjaava. Vetäjä haastaa keskustelijat keskusteluun nostamalla esiin eri näkökulmia ja esittämällä kysymyksiä. Haasteellista tällaisesta tilanteesta tekee se, että ristiriitaisiakin asioita pitäisi pystyä tuomaan keskusteluun. Samalla vetäjän tulee pysyä itse puolueettomana ja olla aiheuttamatta vastakainasettelua. (Hussain 2015, 22.)

Kuva 2.4. Dialogityöpajan onnistumiseen vaikuttavat asiat. (Hussain 2015, 12.)

Dialogityöpajan suunnittelussa tulee kiinnittää huomiota markkinointiin. Tieto pajan järjestämisestä on hyvä mennä kohderyhmälle luottamusta herättävän yhteistyökumppanin kautta, esimerkiksi eri maahanmuuttajajärjestöistä. Yhteistyökumppani markkinoi pajaa po-

tentiaalisille osallistujille ja tarjoaa heille mahdollisuutta päästä osallistumaan dialogiin. Vastaanottokeskusten ja Kotouttavan sosiaalityön palvelun kanssa yhteistyössä järjestettävät dialogityöpajat toteutettiin siten, että yhteistyötaho huolehti pajan markkinoinnista DIDARin tekemän ilmoituksen perusteella. Järjestöjen kanssa yhteistyössä toteutettavat dialogityöpajat ovat sisältäneet yhteisen valmistelun.

Valmisteluvaiheen muistilista:

- Varmistakaa järjestöjen kesken, että kaikilla on **yhteinen tavoite!**
- Sopikaa dialogityöpajan **aika**. Varatkaa aikaa myös markkinointiin!
- Hankkikaa työpajalle **paikka**. Huomioikaa tilan tarve myös ruokailuun, lastenhoitoon jne.
- Suunnitelkaa **markkinointi**. Esim. järjestöt hoitavat pajan markkinoinnin ja osallistujien kutsumisen paikalle omin voimin. DIDAR on tehnyt ilmoituksen pajasta sekä omakielisenä että suomenkielisenä ja järjestön edustajat ovat jakaneet ilmoitusta potentiaalisille osallistujille.
- Sopikaa, **kuka toimii vetäjänä / apuvetäjänä** pajassa.
- Pohtikaa, mitä ja **millaista ruokaa tarjotaan**.
- Suunnitelkaa **lastenhoidon järjestäminen**. *Vinkki: Lastenhoito on mahdollista saada järjestymään esim. oppilaitosyhteistyön avulla. Opiskelijat osallistuvat pajaan hoitamalla pajassa keskustelevien vanhempien lapsia pajan ajan.*

Kun kaikki valmisteleva työ on tehty, myös itse dialogityöpajan toteuttaminen vaatii organisoitunutta toimintaa. DIDARin dialogityöpajoissa on ollut osallistujia joskus jopa 40 henkilöä, joten on tärkeää, että pajan kulku on selvää sen järjestäjille ja toteuttajille. Pajoja voi toteuttaa monellakin tavalla, riippuen esimerkiksi ryhmän koosta. Pienen ryhmän kanssa paja voidaan toteuttaa vapaammin, mutta isojen ryhmien kanssa pajalla on syytä olla selvät askelmerkit, jotta asiat sujuisivat mahdollisimman joustavasti ja tunnelma pysyisi hallittuna ja hyvänä.

DIALOGITYÖPAJAN ETENEMINEN

1. Aloitus

- * Tervetuloitoivotus ja dialogin avaus. (Osallistujat toivotetaan tervetulleiksi ja kiitetään, että he ovat tulleet paikalle.)
- * Kerrotaan dialogityöpajan tarkoituksesta ja siinä käsiteltävistä aiheista.

2. Ryhmiin jakaminen

- * Jaetaan osallistujat 3-5 hengen pienryhmiin.

3. Keskustelun käynnistäminen ja ohjaaminen

- * Dialogin käynnistämässä ja keskustelun ohjaamisessa voidaan käyttää monia menetelmiä, joista yksi on esim. DIDARin kehittämä lautapeli (ks. seuraava alaluku).
- * Dialogin vetäjällä on tärkeä ja vaativa rooli. Hänen tulee jatkuvasti ohjata ryhmässä käytävää keskustelua ja huolehtia ryhmän ilmapiiristä. Koska keskusteluaiheet ovat sensitiivisiä, on mahdollista, että ryhmässä voi keskustelun aikana syntyä konflikteja osallistujien välille. Tämän ennaltaehkäisemiseksi on pajan vetäjän oltava valmis puuttumaan keskusteluun tarvittaessa ja ohjaamaan sitä ryhmän ulkopuolelta. Ryhmille jaetaan käyttöön kortit, joissa on kunniakulttuuriin liittyviä kysymyksiä. Tarkoituksena on keskustella kysymyksistä, nostaa esiin eri näkökulmia ja ajatuksia ja lopuksi kerätä ryhmän pohdinnat yhteen esim. fläppipaperille.

4. Ruokailu / kahvi tai tee

- * Ruokailu- tai kahvitauko toimii hyvin hengähdystaukona keskustelun välissä ja luo miellyttävän ilmapiirin.

5. Ryhmäkeskustelujen purku

- * Jokainen ryhmä purkaa oman keskustelunsa fläppitaululla ja esittelee ryhmässä esiin nousseet ajatukset ja näkökulmat muille osallistujille.

6. Jaetaan palautekyselylomake dialogityöpajasta. Palautelomake täytetään heti ja se kerätään osallistujilta järjestäjien käyttöön.

7. Lopetus ja mahdollinen jatkosta sopiminen

- * Dialogityöpajan järjestäjät kiittävät osallistujia ja yhteisesti keskustellen sovitaan mahdollisista jatkotoimista. (Uusi dialogityöpaja nyt toteutetun jatkoksi tms.)

DIDARin dialogityöpajoissa keskustelu on polveillut eri aiheissa, ja mielipiteitä on vaihdettu välillä kiivaasti, välillä rauhallisesti. Osallistujat kirjaavat oman ryhmänsä keskustelusta olennaiset asiat fläppipaperille ja esittelevät ajatuksensa muille. Tässä esimerkki:

Kuka tarvitsee seksuaalivalistusta ja keneltä sitä saadaan? Onko perheessä mahdollista puhua seksuaalivalistuksesta?

Ryhmän keskustelusta kiteyttämät vastaukset:

- Seksuaalivalistus on todella tärkeää. Naiset, tytöt ja pojat saavat tietoa perheen kautta. Isän täytyy antaa pojalle tietoa ilman, että kenenkään tarvitsee tuntea häpeää. Teini-iässä on tärkeää tietää, mitä hormonit ym ovat ja miten ne vaikuttavat. Myös äidin pitäisi antaa tietoa ja keskustella tyttärien kanssa.

- Myös koulussa pitäisi puhua avoimesti. Seksiä ei saa pitää pahana asiana. On tärkeää, että perheestä ja koulusta saadaan tietoa, siten voidaan välttyä ongelmilta esimerkiksi seksielämässä.

Mistä asioista voi syntyä erimielisyyttä? Neuvotellaanko ratkaisusta yhdessä ja jos, niin miten? Kuka tekee lopullisen päätöksen ratkaisusta?

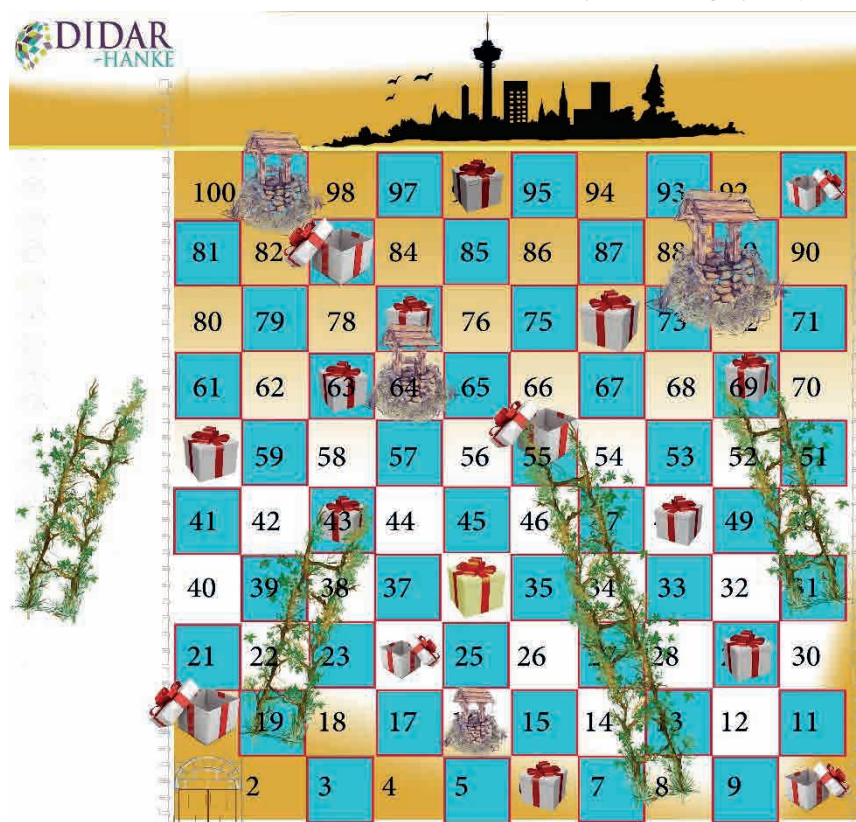
- Monikulttuurisuus ja ihmisten erilaisuus ja erilaiset elämäkokemukset voivat tuoda erimielisyyksiä. Myös perheen erilaisuus voi synnyttää erimielisyyksiä.

- Joskus maan sisällä on erilaisia kulttuureja, mielipiteitä ja ajatusmaailmoja. Kommunikaatio on tärkeää, koska olemme ihmisiä ja elämme yhdessä. On siis löydettävä keino, jotta voimme elää yhdessä erilaisuuksista huolimatta. Meidän täytyy löytää toisistamme samanlaisia asioita.

Dialogityöpaja-lautapeli

DIDARissa on kehitetty dialogityöpajan välineeksi myös lautapeli. Käyttämällä pelilautaa välineenä, on mahdollista käydä keskustelua sensitiivisistä aiheista siten, ettei kenenkään tarvitse kertoa omasta elämästään tai avata oman elämänsä pulmakohtia, vaan voi pohtia ja käsitellä pelissä kulkevaa kuvitteellista tarinaa. Dialogityöpaja-peliin on rakennettu erilaisia kunniakulttuuriin ja -väkivaltaan liittyviä tarinoita. Tarina etenee pelin edetessä ja pelaajat käyvät tilanteista ja niihin tarjolla olevista ratkaisuvaihtoehdoista keskustelua.

Kun lautapeliä käytetään dialogityöpajan välineenä, lähtee tilaisuus liikkeelle samalla tavoin kuin aiemmin esitellyssä dialogityöpajassa.

Kuva 2.5. Dialogityöpaja-lautapeli.

Dialogityöpaja -lautapelin säännöt

1. Pelissä on kaksi joukkuetta ja molemmilla joukkueilla on oma pelinappula.
2. Yksi joukkueen pelaajista heittää noppaa ja pelinappulaa liikutetaan pelilaudalla eteenpäin nopan silmäluvun verran.
3. Jos pelinappula päättyy tikapuiden kohdalle, joukkue pääsee etenemään pelilaudalla tikapuiden toiseen päähän. Jos pelinappula päättyy kaivoon, pelinappulaa siirretään taaksepäin pelilaudalla kaivon kohdalta lähtevän punaisen katkoviivan toiseen päähän asti.
4. Yksi kaivoista peittää ruudut 72, 73, 88 ja 89, ja pelinappulan päättyessä mihin tahansa näistä ruuduista, pelinappulaa siirretään taaksepäin.
5. Pelinappulan päättyessä lahjalaatikon päälle, nostetaan pinon päällimmäinen kortti. Kortissa on joko karkki, kysymys tai kuva.
 - Kuva merkitsee tilannetta tarinassa. Koko ryhmä yhdessä pohtii keskustellen kortin kuvaamaa tilannetta ja yrittää nähdä tilanteen mahdollisimman monista eri näkökulmista. Kuvasta keskusteltaessa pyritään pitämään mielessä pelin pohjana oleva tarina. Nostetut kortit asetetaan pelilaudan viereen nostojärjestyksessä, jotta pelaajat näkevät kaikki nostetut kortit.
 - Yhdellä pelaajista on pallo ja hän saa puhua, jolloin toiset kuuntelevat.
 - Palloa siirretään pelaajalta toiselle puheenvuorojen jakamiseksi.
 - Jos kortissa on karkin kuva, kaikille pelaajille jaetaan karkki.
6. Peli loppuu, kun jompikumpi joukkueista pääsee pelilaudan viimeiseen ruutuun.

Pelilautaa käytettäessä välineenä on mahdollista edelleen pitää kahvi- ja/tai ruokataukoja pajan aikana. Pelilautaa käytettäessä ei kuitenkaan kerätä ajatuksia erillisille fläppitauluille, vaan keskustelua käydään pelin ajan ilman asioiden kirjaamista ylös.

Kun peli on pelattu loppuun, dialogin vetäjä toteaa pelin loppuneen ja kertoo osallistujille mahdollisuudesta ottaa pajan vetäjään yhteyttä vielä jälkikäteen. Pelin aikana esille nousevat kysymykset ja keskustelut voivat aiheuttaa osallistujille mietteitä omasta elämästään ja halun käsitellä oman elämänsä asioita jonkun luotettavan tahon kanssa.

Kulttuurivalmennus

Syksyllä 2015 Suomeen tuli ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Tilanne herätti paljon keskustelua ja monenlaista liikehdintää maassa. Tampereella ja Pirkanmaalla perustettiin nopeassa tahdissa hätämajoitustiloja sekä uusia vastaanottokeskuksia. Vuonna 2015 kaikkiaan turvapaikanhakijoita Suomeen tuli 32476 henkilöä (www.migri.fi).

Myös DIDAR reagoi uuteen tilanteeseen. Kehitettiin kulttuurivalmennus, jossa vasta maahan tulleille tarjottiin tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta, maan tavoista ja kulttuurista sekä lainsäädännöstä. Kulttuurivalmennuksessa paitsi kerrottiin Suomen kulttuurista, myös kiinnitettiin huomiota niihin kohtiin, joissa erilaisten kulttuurien yhteentörmäys saattaa aiheuttaa vaikeita tilanteita. Maahan tulleista turvapaikanhakijoista valtaosa eli 63 % tuli Irakista (www.migri.fi) DIDARin rajalliset resurssit päätettiin kohdentaa arabiaa äidinkielenään puhuville turvapaikanhakijoille.

Omakielisiä kulttuurivalmennuksia tarjottiin alueen hätämajoituksiin ja vastaanottokeskuksiin. Markkinointityössä arvokasta apua saatiin poliisilta, joka toimi yhteyshenkilönä vastaanottokeskuksiin. Nimetyn poliisiin omaan työhön kuului myös keskuksissa työskentely. Kulttuurivalmennuksista saatiin hyvää palautetta sekä turvapaikanhakijoilta

että vastaanottokeskusten ja hätämajoitusten henkilökunnalta. Erityisesti omakielisyys nähtiin erinomaisena asiana.

Erilaisia valmennuksia voi rakentaa hyvin monella tavalla. DIDARin kulttuurivalmennuksissa käsiteltiin muun muassa kansalaisen velvollisuuksia ja oikeuksia, sekä suomalaista tapaa toimia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Kulttuurivalmennus toteutettiin arabiankielisenä ja siinä lähdettiin liikkeelle siitä, että kuulijan elämä oli juuri sillä hetkellä käännekohdassa ja muutoksiin tulee varautua. Asiat oli koottu dioihin Power point-esitykseen ja ne toimivat alustuksena kuhunkin aiheeseen.

Kuva 2.6. DIDAR-hankkeen kulttuurivalmennuksen dia "velvollisuudet Suomessa".

Kulttuurivalmennuksessa käsitellään muun muassa suomalaisen tapaan kuuluvaa tilan antamista toiselle. Suomalaisessa kulttuurissa ei ole yleistä, että tavatessa mennään kovin lähelle toista tai että kosketeltaisiin tuttavaa tai edes ystävääkään huomattavan paljon tapaamisen ja keskustelun aikana. Moniin muihin kulttuureihin kuitenkin kosketelu sekä tavatessa että keskusteltaessa kuuluu asiaan. Kulttuurivalmennuksessa käsiteltiin henkilökohtaisen tilan antamista ja sen tarpeellisuutta eri kulttuureissa sekä sitä, että kyseistä kulttuurista koodia vastaan toimiessa saattaa helposti syntyä vääriä käsityksiä käsillä olevasta tilanteesta.

Kuva 2.7. DIDAR-hankkeen Kulttuurivalmennuksen dia "jokaisen oma tila".

Kulttuurivalmennuksessa muistutettiin myös siitä, että jokainen Suomessa asuva tai vieraileva on velvollinen noudattamaan Suomen lakia. Laista nostettiin esille muun muassa ihmisoikeudet, sukupuolten välinen tasa-arvo ja se, että väkivalta on kielletty kaikissa muodoissaan. Velvollisuuksista puhuttiin myös alaotsikoilla oppivelvollisuus 7-17-vuotiaalla, verotus ja työluvat, sekä lapset ja vanhemmuus.

Leirit

DIDAR on järjestänyt kolme leiriä: yhden miehille, yhden perheille ja kolmannen isille ja pojille. Kaikki leirit saatiin täyteen osallistujia. Leirien tarkoituksena oli tarjota osallistujille mahdollisuus rentouttavaan yhdessäoloon ja toisaalta käydä myös keskustelua kunniakulttuuriin liittyvistä kysymyksistä. Saunomisen, grillaamisen, ruuan valmistuksen ja vapaamuotoisen seurustelun lisäksi jokaisella leirillä toteutettiin myös dialogityöpaja.

Leirit olivat viikonloppuleirejä, jolloin myös työssäkäyvillä oli mahdollisuus osallistua leirille. Osallistujamäärät vaihtelivat kahdestatoista osallistujasta perheleirin 25 osallistujaan. Ohjaajia leireillä oli 2-4. Leirien ohjelma suunniteltiin etukäteen huolellisesti ja aikataulut laadittiin koko viikonlopun ajalle. Leireille pääsi yhteiskuljetuksella tai omalla autolla. Leiripaikkoina toimivat Tampereen lähiympäristöstä löytyvät seurakuntien tai muiden järjestöjen ulkopuolisille vuokrattavat leirikeskukset.

Ruokailu oli tärkeä osa leiriä ja ateriat valmistettiin pääsääntöisesti yhdessä leiriläisten kanssa. Ruuat olivat tyypillisesti osallistujien omaan ruokakulttuuriin kuuluvia ja leireillä syötiin falafelia, turkkilaista kebabia, shaslikia, riisiä, biryania, tashribia ja quzia. Toisaalta myös makkaroiden grillaus iltanuotiolla saunan jälkeen kuului leirien ohjelmaan. Ruokakulttuurit siis sekoittuivat leirillä mukavalla tavalla. Tärkeää oli kuitenkin aina huomioida osallistujien vaatimukset ja odotukset ruokailun suhteen. Perinteisten sianlihaa sisältävien grillimakkaroiden sijaan grillattiin esimerkiksi kalkkunamakkaroita, koska monissa kulttuureissa sika ei kuulu ruokavalioon.

Leireillä toteutettiin dialogityöpajat lauantaipäivän aikana. Näin saatiin rakennettua leiriohjelmaan myös toimintaa, jossa käsiteltiin kunniakulttuuriin kuuluvia kysymyksiä ja päästiin yhdessä pohtimaan eri kulttuurien kohtaamiseen liittyviä kysymyksiä, kulttuuriin kuuluvia hienoja sekä myös haitallisia perinteitä.

Leiriä suunniteltaessa on hyvä ottaa huomioon ja pohtia etukäteen seuraavia asioita:

- Kenelle leiri on suunnattu → miten tämä vaikuttaa leirin sisällön rakentamiseen.
- Jos on perheleiri, tulee huomioida lasten tarpeet.
- Leirillä toteutettava toiminta suunnitellaan kohderyhmän mukaan – esim. dialogipajan aiheet eroavat toisistaan eri kohderyhmien osalta. Keskustelujen aiheet tulee olla lähellä leirille osallistuvia ihmisiä.
- Leirin ajankohdalla on merkitystä ja leiriä ei kannata sijoittaa esim. tärkeiden uskonnon juhlapäivien yhteyteen.
- Leiriohjelma tulee miettiä ja rakentaa ennen leiriä ja jakaa tieto tästä leiriläisille etukäteen. Dialogipajan toteuttaminen leirillä tulee olla tiedossa etukäteen.
- Kuljetus leirille ja leiriltä pois vaatii ennakkotyötä.
- Ruokahuolto ja jälkien siivous tulee suunnitella etukäteen (leiriläisiä kannattaa osallistaa näihin toimintoihin) Näin toimien leiristä rakentuu yhteinen projekti ja tämä toimii myös dialogisuuden vahvistajana. Jokaisella on roolinsa leirin onnistumisessa ja jokaisen toiminnalla on merkitystä.

Kuva 2.8. Leirinuotiolla DIDARin leirillä.

Kuva 2.9. Palautteita leireistä.

”Olet ensimmäinen ihminen, joka ymmärtää mistä puhun!”

DIDAR-hankkeen asiakas

LUKU 3:

ASIAKASTYÖ - KONFLIKTIEN RATKAISUUN TÄHTÄÄVÄ TYÖ

DIDARin työn tavoitteena on ollut kehittää sekä kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisyyn liittyviä työmenetelmiä, että keinoja ratkaista jo konflikteiksi asti kehittyneitä tilanteita. On hyvä huomioida, että kaikki kunniaan liittyvät eri näkemykset ja konfliktinomaiset tilanteet perheen tai yhteisön sisällä eivät johda väkivaltaan, vaan tilanteita pysyttään ratkaisemaan myös neuvottelemalla ja sopimalla asioista.

DIDARin konfliktien ratkaisemiseen keskittyvässä työssä on kysymys nimenomaan dialogin avaamisesta perheen sisällä ja ratkaisujen hakemisesta neuvottelun keinoin. DIDARin konfliktien ratkaisemistyötä on kuitenkin tehty myös tilanteissa, joissa perheen sisällä on käytetty väkivaltaa ja viranomaiset ovat jo puuttuneet asiaan. Myös tässä tilanteessa on dialogi perheenjäsenten välillä avainasia tilanteen ratkaisemiseksi. Väkivalta on aina ja kaikissa muodoissaan väärin, eikä sitä saa käyttää konfliktien ratkaisukeinona – tätä DIDAR korostaa aina kaikessa työssään.

DIDAR on työskennellyt niin yksilö- kuin perheasiakkaidenkin kanssa. Asiakkaaksi voidaan joissain tilanteissa katsoa myös viranomainen. Työtä on voitu tehdä monella saralla, koska toisella työntekijällä on sosiaalityöntekijän ammattitaito sisältäen muun muassa palvelujärjestelmän ja lainsäädännön tuntemuksen ja tavan lähestyä kysymyksiä. Toisella puolestaan on monipuolinen kielitaito ja omasta kokemuksesta kumpuavaa tietoa kulttuurista.

DIDARin monet roolit

Eri viranomaisilla, järjestöillä ja muilla toimijoilla on huomattava määrä erilaisia tarpeita ja toiveita monikulttuuriseen kenttään ja maahanmuuttajien kanssa tehtävään työhön liittyen. DIDARia kohtaan on ollut monenlaisia odotuksia ja yhteistyöpyynnöt ovat koskeneet hyvin-kin kirjavaa joukkoa eri tilanteita. Rajanveto on joskus ollut tarpeen: kaikki maahanmuuttajataustaisiin asiakkaisiin liittyvä työ ei ole DIDARille kuuluvaa. Myös lakisääteinen työ esimerkiksi lastensuojeluvetoitteineen kuuluu viranomaiselle. DIDARilla voi olla oma roolinsa lastensuojelun rinnalla, mutta viranomaisille kuuluvaa vastuuta sillä ei voi olla.

Hankekauden aikana on paljon pohdittu DIDARin roolia asiakastyössä: onko DIDARin työntekijä työpari, konsultaation antaja, tilanteiden ratkaisija vai kulttuuritulkki? Kaikkia näitä rooleja on ollut tarjolla ja joitakin on myös käytännössä testattu.

Kulttuuritulkkina viranomaisen ja asiakkaan välissä

Kulttuuritulkin roolissa DIDAR toimii viranomaisen ja asiakkaan välissä avaamassa dialogia näiden kahden toimijan välissä. Asioiden tarkentaminen, kysymysten ja vastausten uudelleen muotoilu, asioiden selkokiehinen esittäminen ja lainsäädännön avaaminen ovat tapoja, joilla kulttuurien välistä tulkintaa tehdään. Usein sekä viranomaisella, että tämän asiakkaalla on ennakoon erilaisia vuorovaikutusta haittaavia käsityksiä toisistaan. Kun välissä on henkilö, joka tuntee sekä viranomaisen toimintatavat, että asiakkaan elämään vaikuttavat kulttuuriset tekijät, voidaan vuorovaikutus saada toimivammaksi.

Etnosentrisyys (eli se, että maailmaa tarkastellaan omista lähtökohdista siten, että oma kokemus ja kulttuuri määrittävät hyvän ja tavoiteltavan) vaikuttaa monesti molempien osapuolten – asiakkaan ja viranomaisen – toimintaan. Näiden erilaisten ennakko-oletusten avaaminen ja tuo-

minen keskusteluun luo rakentavaa dialogia ja mahdollistaa molempuolisen paremman ymmärretyn tulemisen.

Kulttuuritulkin roolissa on mahdollista ”ulkopuolisena” seurata keskustelua ja osallistua siihen sopivissa kohdin. Keskustelua vierestä seuraamalla havaitsee helpommin jo syntyneet tai syntyneessä olevat väärät käsitykset puolin ja toisin. Näiden oletusten avaaminen, selittämään pyytäminen ja tarkentavien kysymysten tekeminen avaavat mahdollisuuden oikaista väärät oletukset ja käsitykset ja synnyttää aito vuoropuhelu henkilöiden kesken.

DIDARin työntekijä: ”Onko sinulla jotain ajatuksia siitä, kun sosiaalityöntekijät kävivät teillä kotona?”

Asiakas: ”Pelkään joka päivä töistä tullessani, että kaikki muutkin lapseni on viety meiltä pois.”

Sosiaalityöntekijä: ”Se ei missään tapauksessa ole tarkoituksemme. Haluamme selvittää tilannetta ja tarjota tukea perheellenne, jotta jatkossakin selviätte lapsiin liittyvistä haasteista paremmin.”

Aito vuoropuhelu mahdollistaa asioiden puntaroimisen ja sopimusten synnyn. Myös se, että asiakkaalla on mahdollisuus keskustella omista ja perheensä sensitiivisistä asioista henkilön kanssa, joka tuntee saman kulttuurin ja ymmärtää kulttuurisia merkityksiä ”sisältäpäin” on usein erityisen merkittävää. Myös työntekijän sukupuolella on oma merkityksensä asiakassuhteessa. DIDARin kokemuksen mukaan se, että esimerkiksi perheen isällä on mahdollisuus keskustella perheensä ja omista asioistaan toisen miehen kanssa, on merkityksellistä.

Työtä tehdessä ajatus DIDARin roolista ja kulttuuritulkin rooli viranomaisen ja asiakkaan välissä on vahvistunut. Tärkeimmät ja aktiivisimmat yhteistyökumppanit ovat olleet sosiaalitoimen eri viranomaiset. Myös perusopetus on ollut aktiivinen yhteistyökumppani.

Yhteistyö eri kumppaneiden kanssa on rakentunut tehdyn työn myötä. Yhteistyö muuttuu sitä luontevammaksi ja helpommaksi, mitä tutum-

maksi yhteistyökumppanit tulevat toisilleen. Ja mitä enemmän asiakastyötä tehdään yhdessä, sitä paremmin työntekijä oppivat tuntemaan ja luottamaan toisiinsa. Myös DIDARin seminaarit ja koulutustilaisuudet ovat tuoneet sen työntekijöitä tunnetuksi eri areenoilla ja eri yhteistyökumppaneissa. Yhteistyökumppaneiden palaute DIDARin toiminnasta on ollut myönteistä:

”Minä koin erittäin hyvänä sen, että työparina oli sekä kantasuomalainen että maahanmuuttajataustainen työntekijä. Työntekijöiden erilaisen taustan ansiosta minulla oli mahdollisuus nähdä kaksi eri näkökulmaa.”

”...puhuttiin kodista, koulusta, murrosiästä ja kulttuurieroista. Tällainen keskustelu tukee ja auttaa aina myös koulutyöskentelyä. Joskus on kiva jutella muullekin kuin opettajalle.”

Työparina avaamassa kunniakulttuuriajattelua

Joissakin tilanteissa on yhteistyökumppanin toiveena saada asiakastyöhön työpari täydentämään omaa perustyötä ja osaamista. Työparia ei tarvita välttämättä koko asiakassuhteen ajaksi. Työparius voi olla luonteeltaan myös konsultatiivista ja lyhytkestoista. Tavoite on, että työpari tuo auttamisprosessiin omana panoksenaan tietoa kunniakulttuurista ja avaa kunniaan liittyvää ajattelua varsinaiselle työntekijälle. Hedelmällisimmillään työparityöskentely on sitä, että molemmat työntekijät tuovat tilanteeseen asiakkaan avuksi oman asiantuntemuksensa. DIDARissa on nähty tärkeänä myös se, ettei kaikkea erityisosaamista tarvitse löytyä omasta takaa, vaan yhteistyön ja työparityöskentelyn avulla saadaan tuloksia aikaan.

Case 1.

”Vastaanottokeskuksesta otettiin yhteyttä Setlementti Tampereen Perheväkivaltaklinikalle ja pyydettiin apua perheväkivaltatilanteeseen vastaanottokeskuksen asiakkaiden parissa. Perhe oli asunut keskuksessa kaksi kuukautta. Perheen äiti oli kertonut keskuksen työn-

tekijälle perheen isän jatkuvasti pahoinpitelevän häntä ja ajoittain myös lapsia. Äiti kertoi olevansa jatkuvasti peloissaan eikä tiennyt, miten hänen tulisi toimia.

Perheen jäsenillä oli kaikilla taustalla traumaattisia kokemuksia pakomatkan ajalta. Tilanne nykyiselläänkin oli raskas, koska perhe ei vielä tiennyt, saako se jäädä Suomeen vai ei. Päätöksen odottaminen turhautti ja perheellä oli huoli kotimaahan jääneistä sukulaisista. Olosuhteet olivat omiaan kiristämään ilmapiiriä ja aiheuttamaan kitkaa perheen jäsenten välille.

Perheväkivaltaklinikan työntekijä pyysi asiakastilanteeseen mukaan DIDAR-hankkeen työntekijän. Perheväkivaltaklinikan kriisityöntekijöillä on terapeutin koulutus ja osaaminen lähisuhdeväkivaltatyöhön, mutta tässä asiakastilanteissa on tullut vastaan sellaisia asiakkaan kulttuuritaustasta kumpuavia käsityksiä tai toimintamalleja, joista työntekijän on ollut vaikea saada kiinni. Aina ei ole myöskään helppoa tunnistaa, mikä merkitys kunnia-ajattelulla kussakin asiakastapauksessa on ja minkä verran sitä on tärkeää avata ja käsitellä. Väkivaltaa ei tule hyväksyä, mutta ratkaisuja mietittäessä on työntekijöiden pysähdyttävä miettimään eri vaihtoehtojen seurauksia. Tässä on tärkeää huomioida myös kunniakulttuuri.

Asiakastilanteessa oli tarjolla kaksi vaihtoehtoa tilanteen ratkaisemiseksi: Ensimmäisessä vaihtoehdossa perheen äiti ja lapset lähtevät nopeasti turvakotiin. Tämä ratkaisu takaa sen, että väkivalta loppuu perheessä ja äiti ja lapset saavat olla rauhassa. Vastaanottokeskuksessa, jossa suomalaisen lainsäädännön ja viranomaistyön tuntemus on heikkoa, äidin ja lasten lähtö turvakotiin tuntemattomaan olosuhteeseen on tulkittu siten, että vaimo on jättänyt miehensä. Tämä on vienyt kunnian sekä vaimolta että mieheltä. Seurauksena perheen isä eristettäisiin yhteisöstä.

Toisessa vaihtoehdossa asiasta käydään keskustelua perheen vanhempien kesken, keskustellaan tilanteesta ja tavoista, joilla kriisiy-

tynyt tilanne saadaan paremmaksi. Kunniakulttuuria tuntevasta työparista on hyötyä, kun mietitään erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja perheen kanssa. Perheelle selitetään selkeästi, että Suomessa on viranomaisilla lastensuojelulain nojalla oikeus puuttua perheen sisäisiin asioihin. Vaihtoehtona sille, että äiti ja lapset menevät turvakotiin ehdotetaan, että perheen isä lähtee tilanteen rauhoittamiseksi ja muiden turvallisuuden takaamiseksi. Isän muuttamiselle on mahdollista löytää selitys muulle yhteisölle annettavaksi. Näin toimien konfliktiin löydetään ratkaisu, jossa kaikki voivat säilyttää kasvonsa.

DIDARin työntekijä oli mukana kahdessa tapaamisessa perheen kanssa. Tämän jälkeen Perheväkivaltaklinikan kriisityöntekijä jatkoi yksin asiakkaan kanssa tilanteen ratkaisemista asiakkaalle turvallisella tavalla. ”

Koulutusta ja konsultaatiota

Kunniakulttuuri ja siihen liittyvä väkivalta ovat edelleen Suomessa jokseenkin tuntemattomia käsitteitä ja usein myös pelkoa ja vähintäänkin ennakkoluuloja herättäviä sanoja.

DIDAR on kerännyt tietoa kunniakulttuurista ja kunniaan liittyvästä väkivallasta asiakastyön kautta, perehtymällä aiheesta tehtyyn tutkimukseen ja kirjallisuuteen, ulkomaan opintomatkoilla sekä haastatteleamalla toimintaan osallistuneita ihmisiä ja yhteistyökumppaneita. Kertynyttä tietoa on hyödynnetty ja jaettu antamalla koulutusta ja konsultaatiota.

DIDAR on järjestänyt vuosittain seminaarin (n. 80-100 osallistujaa) ja useita pienempiä, kohdennettuja koulutustilaisuuksia. Kohdennetuissa koulutuksissa on käyty läpi kunniakulttuuria ja kunniakäsityksiin liittyvää väkivaltaa, pohdittu asiakastyön menetelmiä ja ratkaisukeinoja erilaisiin haastaviin konfliktitilanteisiin.

Konsultaatiot ovat tapahtuneet ensisijaisesti puhelimitse ja yhteyttä ovat enimmäkseen ottaneet:

- alueen sosiaalityöntekijät
- vastaanottokeskusten työntekijät
- oppilaitosten opettajat ja kuraattorit
- nuorille suunnattujen terveystalveluiden lääkärit.

Konsultaatiopuheluissa on käsitelty käsillä olevaa tilannetta ja haettu ratkaisumallia tilanteen laukaisemiseksi. Useimmiten kyseessä on ollut perheen sisäinen konflikti, jonka puitteissa vastaanotolle tullut henkilö on tullut hakemaan apua. Konsultaatiotilanteissa on ollut tarvetta saada tietoutta esimerkiksi avun tarvitsijan lähtömaan kulttuuriin kuuluvista toimintatavoista ja uskontoön liittyvistä välttämättömistä vaatimuksista. Myös tilanteeseen vaikuttavista kunniakäsityksistä on ollut tarve saada tietoutta ja samoin salassapidon tarpeellisuudesta esimerkiksi suhteessa avun tarvitsijan perheeseen.

Keskustelua on käyty siitä, mitkä kaikki asiat vaikuttavat käsillä olevaan tilanteeseen ja tätä kautta konsulttoijan omaa ymmärrystä tilanteesta on voitu lisätä. Silloin tällöin esille on noussut myös kysymys lakisääteisestä ilmoitusvelvollisuudesta lastensuojelullisiin kysymyksiin liittyen. Konsulttoijan kanssa on käyty keskustelua tämän velvollisuudesta tehdä tarpeen vaatiessa lastensuojeluilmoitus.

Ilmoitusvelvollisuus on voimassa aina, eivätkä kulttuuriset tekijät millään tavoin sitä vähennä, saati poista. Joskus ammattilaisella saattaa kulttuurierojen korostuessa hämärtyä käsitys omasta perustehtävästä ja tavallisesti itsestään selvät toimintamallit hetkellisesti katoavat. Ne palautuvat nopeasti, kun tilanteesta voi käydä keskustelua ulkopuolisen kanssa.

Usein konsultaatioihin on sisältynyt myös pyyntö yhteistyön tekemisestä käsillä olevassa tapauksessa. Tapauskohtaisesti sovitaan yhteistyön aloittamisesta, tavoitteista ja toteutuksesta.

Case 2.

Puhelimitse yhteyttä ottaa nuorten kanssa työskentelevä lääkäri, jolla on potilaana nuori nainen, joka jatkuvasti joutuu kotona vanhempiensa pahoinpitelemäksi. Syynä pahoinpitelyyn on se, että vanhemmat kokevat tytön elävän liian ”vapaasti” ja vastoin oman kulttuurin sääntöjä. Lääkärin huolena on tytön oma tilanne sekä myös se, että kotona on alaikäisiä sisarusia, jotka joutuvat todistamaan väkivaltaa.

Puhelun aikana sovitaan työskentelyn aloittamisesta kyseessä olevan nuoren naisen kanssa. Konsultoiija nostaa esille myös sen, että hänen tulisi – vai tulisiko – tehdä lastensuojeluilmoitus perheen nuorempien lasten osalta. Lastensuojeluilmoitusvelvollisuudesta käydään keskustelua ja konsultioijalle vahvistuu ajatus ilmoituksen tekemisestä. Pelkona hänellä on, että nuori nainen ei enää ilmoituksen tekemisen jälkeen tule vastaanotolle.

Jatkotoimenpiteenä sovitaan, että konsultoiija ilmoittaa perheen sosiaalityöntekijälle huolensa perheen lapsista ja että DIDAR aloittaa työskentelyn nuoren naisen kanssa. Ensimmäinen yhteinen kolmen keskinen tapaaminen sovitaan lääkärin vastaanotolle.

Konsultaatiot toimivat:

- neuvojen antamistilanteina (sisältää myös ohjauksen lastensuojeluilmoitusvelvoitteen huomioimiseen)
- keskusteluna oleellisten kulttuureihin kuuluvien tekijöiden asiallisesta huomioimisesta asiakastyössä
- keskusteluina vaihtoehtoisista tilanteen tulkintamalleista
- ohjauksena dialogisuuteen: työntekijää kannustetaan myös kysymään asiakkaalta tilanteeseen liittyviä mieltä askarruttavia kysymyksiä

Kunniakulttuuriverkosto

Pirkanmaan kunniakulttuuriverkosto on syntynyt alun perin Setlementtiyhdistys Naapuri ry:n (Setlementti Tampere) sekä Tampereen ammattiopiston (nykyinen Tredu) yhteistyönä. Se lähti syntymään tarpeesta käydä keskustelua ammattilaisten kesken kunniaan liittyvistä konflikteista. Setlementtiyhdistyksen eri toimipisteissä törmättiin yhä useammin kunniakäsityksiin liittyviin konflikteihin ja samoin ammattiopiston kuraattorit ja opettajat havaitsivat työssään kunniakäsityksiin liittyviä konflikteja. Työntekijät alkoivat säännöllisesti kokoontua yhteen ja tästä lähti kehittämään Pirkanmaan Kunniakulttuuriverkosto. Kunniakulttuuriverkosto kokoontuu nykyään kolme kertaa vuodessa. Siihen kuuluu jäseniä järjestösektorilta, Tampereen kaupungin sosiaalitoimesta ja eri oppilaitoksista. Poliisin edustaja vierailee verkostossa satunnaisesti, samoin Ihmisoikeusliiton edustaja.

Kunniakulttuuriverkoston avulla saadaan välitettyä ajankohtaista tietoa kunniaväkivaltatyöstä, se toimii myös vertaistuellisena ja jopa työnohjauksellisenä ryhmänä jäsenilleen tarjoten mahdollisuuden käydä keskustelua haastavista asiakastilanteista. Verkoston avulla tuodaan näkyväksi se, miten kunniakäsityksiin liittyviin väkivaltatapauksiin voidaan puuttua ja miten niiden kanssa voidaan työskennellä.

Kunniakulttuuriverkostossa on vuosien mittaan vahvistunut yhteinen käsitys siitä, että koska kunniaan liittyvä väkivalta on monisyistä ja siihen kietoutuu yksilöiden lisäksi myös suvut ja laajat yhteisöt, tarvitaan konfliktien ratkaisuihin ja auttamistyössä moniammatillista työskentelyä ja usean tahon muodostamaa auttamisverkostoa.

KUNNIAKULTTUURIVERKOSTON TEHTÄVÄT:

- * Tiedonvälitys
- * Ajankohtaiset ilmiöt ja asiat esille
- * Case-keskustelut
- * Vertaistuki ja työnohjaus
- * Jakaa osaamista ja tietoa, miten kunniakäsityksiin liittyvään väkivaltaan voi puuttua

Yksilö- ja perheasiakkaat

Yksilö- ja perheasiakkaat ovat ohjautuneet DIDARiin muun muassa sosiaalitoimen lastensuojelun ja järjestötoimijoiden kautta. Joitain yksilö- ja/tai perheasiakkuuksia on tullut myös DIDARin omien ryhmätoimintojen kautta.

DIDARin tapaan on kuulunut aina kaikissa esittely-, koulutus-, dialogityöpaja- tai ryhmätoimintatilanteissa kertoa mahdollisuudesta päästä keskustelemaan omista ja/tai perheen asioista henkilökotaisesti hankkeen työntekijän kanssa. Samalla on kerrottu, että on mahdollisuus keskustella joko nais- tai miestyöntekijän kanssa tai molempien kanssa yhtä aikaa ja että asiointi joillain kielillä (arabia, kurdi, persia) ilman tulkkia on myös mahdollista.

On tärkeää sopia selkeästi, mikä on järjestötoimijan rooli asiakastyössä viranomaisen yhteistyökumppanina. Myös asiakkaan on tärkeää tietää kunkin työntekijän vastuut ja velvollisuudet. DIDARissa prosessi on kulkenut seuraavasti:

1. Viranomainen/yhteistyökumppani ottaa yhteyttä.
2. Sovitaan yhteistapaaminen, jossa mukana DIDAR, asiakasperhe/pariskunta, viranomainen
3. Yhteistapaaminen toteutuu, käydään tilannetta läpi ja pohditaan, miten DIDAR voisi olla tilanteessa hyödyksi; sovitaan DIDARin työskentelystä.
4. Asiakas ja DIDAR tapaavat ja työstävät asioita yhdessä.
5. Tavataan kaikki yhdessä viranomaisen/yhteistyökumppanin kanssa; sovitaan jatkosta ja seurannasta.
6. DIDARin työskentely asiakkaan kanssa päättyy.

Asiakastyössä luottamuksen syntyminen on lähtökohtaisesti tärkein asia. Ilman luottamusta ei työskentelyssä päästä eteenpäin.

Maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kanssa työskennellessä on hyvä ottaa huomioon muutamia asioita:

- Työntekijän tulee käyttää puheessaan selkosuomea, jotta asiat tulisivat selväksi perheelle/asiakkaalle/pariskunnalle.
- Jos jokin asia on epäselvä, kysy asiaa suoraan. Muista hienotunteisuus!
- Aikaa asiakastapaamiselle tulee varata riittävästi; esim. tulkin käyttö kommunikoinnissa vaatii enemmän aikaa kuin suora vuoropuhelu.

Omakielisyys ja sukupuolisensitiivisyys

Omakielinen työntekijä kunniakulttuuriin liittyvissä kysymyksissä on korvaamaton toimija ja tarjoaa monia mahdollisuuksia asiakastyön saralla. On tilanteita, joissa tulkkia ei tarvitse käyttää kommunikoinnissa, vaan asiat voidaan käydä läpi ja sopia suoralla vuorovaikutuksella – siis ilman tulkkia välissä. Omakielinen ja –maalainen työntekijä myös tuo tuttuuden ja luottamuksen tunteen tapaamisiin helposti ja asiakkaat kokevat tulevansa paremmin ja nopeammin ymmärretyiksi. Jokaista yksityiskohtaa ja kulttuurista vivahdetta ei tarvitse lähteä avaamaan, vaan työntekijä tietää ilman selityksiä, mistä on kyse.

Toisaalta omakielinen työntekijä saattaa myös herättää pelkoa ja epäluuloa. Perheen yksityisten asioiden voidaan epäillä vuotavan eteenpäin ja vahingoittavan perheen/asiakkaiden mainetta. Maahanmuuttajayhteisöt ovat suhteellisen pieniä Tampereella ja Pirkanmaalla ja maineella on aina iso merkitys. Eikä kukaan muutoinkaan luonnollisestikaan halua asioidensa leviävän työntekijältä minnekään. Työntekijöiden ammatillisuuden, vaitiolovelvollisuuden ja luottamuksellisuuden esille tuominen ja korostaminen on siis tärkeää pitää mielessä ja tuoda se esille asiakassuhteen alussa ja jo ennen sitä. DIDARissa on esimerkiksi kerrottu jokaisen työntekijän allekirjoittamasta kirjallisesta vaitiolovelvollisuussitoumuksesta, jolla työnantaja varmistaa asioiden salassapidon.

Omakielistä työntekijää ei luonnollisestikaan ole käytettävissä kaikissa työyhteisöissä tai kaikissa työtilanteissa. Jos maahanmuuttajataustaisen asiakkaan kanssa työskentelemään löytyy ainoastaan syntyperältään suomalaisia työntekijöitä, on hyvä ottaa asia esille. Asiakkaalta voi kysyä, miltä hänestä tuntuu hoitaa asioitaan eri kulttuurista kuin omasta tulevan henkilön kanssa ja mitä ajatuksia se asia herättää. Myös mies-nais-kysymys saattaa vaatia samanlaista käsittelyä. Miesasiakkaalta voi samalla tavoin kysyä, mitä tuntemuksia ja ajatuksia naisen kanssa yhteistyön tekeminen hänessä herättää vai herättääkö mitään. Tässä yhteydessä voi myös läpikäydä suomalaista työelämää ja sitä tosiasiaa, että esimerkiksi sosiaalipalvelujen puolella suuri osa työntekijöistä on naisia ja toisaalta sitä, että Suomessa on tavallista että sekä miehiä että naisia työskentelee tasa-arvoisesti eri tehtävissä. Taustaksi voi kertoa esimerkiksi kokemuksia siitä, että joissain yhteyksissä ja joillekin asiakkaille on joskus saattanut tuntua hankalalta toista sukupuolta olevan työntekijän kanssa työskentely.

Asiakkaalta voi kysyä edellä mainitussa tilanteessa seuraavasti:

”Meitä on nyt tässä kaksi naista teidän perheen kanssa työskentelemässä. Millaisia ajatuksia se sinussa ja teissä herättää?”

”Millainen tämä järjestely mielestäsi on tai miten toivoisit asioiden hoituvan?”

”Miten me voisimme ottaa parhaiten huomioon sinun toiveesi tähän työskentelyyn liittyen?”

Tärkeää on, että esittää avoimia kysymyksiä, joiden pohjalta voi syntyä keskustelua. Kysymykset, joihin voi vastata ”ei” tai ”kyllä” eivät ole hyviä tällaisissa tilanteissa.

Dialogisuus ja luottamus asiakastyössä

Useissa Lähi-idän maissa keskustelukulttuuriin kuuluu tietynlainen laaja-alaisuus ja asioita perustellaan ja pohjustetaan perinpohjaisesti. Kun työntekijä esimerkiksi kysyy asiakkaan nykytilanteesta, ei ole lainkaan epätavallista, että kertomus alkaa jo varhaisista isovanhemmista tai oman kotimaan poliittisen tilanteen historiallisista syistä. Myös vertauskuvien käyttö puheessa on hyvin tavallista. Nämä piirteet keskustelussa ovat suomalaisessa tavassa käydä keskustelua tai jutella hie- man epätyypillisempiä ja saattavat herättää työntekijässä monenlaisia tunteita ja ehkä halun hoputtaa asian etenemistä.

Piirteitä kuitenkin kannattaa kunnioittaa ja antaa puheelle tilaa. Esimerkiksi arabialaiseen kulttuuriin kuuluu se, että keskustelussa ”lämmittelään” ja tutustutaan toiseen ennen kuin varsinaiseen asiaan pääsee käsiksi. Länsimainen ja suomalainen tyyli mennä suoraan asiaan saatetaan kokea tyylytenä ja se saattaa estää aidon vuoropuhelun asiakkaan ja työntekijän välillä. Tilan antaminen puheelle on asiakassuhteen onnistumisen kannalta erityisen tärkeää. Sen vuoksi on siis myös varattava aikaa tapaamiselle riittävästi.

On hyvä muistaa, että asiakastyössä pitää kuunnella asiakasta tarkasti, kysyä jos jokin asia on epäselvä tai itse ei tiedä, asiakasta pitää arvostaa ja tämä arvostus täytyy myös osoittaa. Asiakasta tulee myös uskoa ja ottaa hänen tilanteensa vakavasti. Näistä elementeistä syntyy luottamuksellinen asiakassuhde.

Kuva 3.1. Luottamuksen rakentuminen asiakassuhteessa.

Case 3.

Sosiaalityöntekijä otti DIDARiin yhteyttä asiakasperheensä tilanteessa, jossa perheen 14-vuotias tyttö oli sijoitettu asumaan perhetukikeskukseen. Tyttö oli koulussa puhunut asiasta opettajalleen, joka oli tehnyt asiasta ilmoituksen ja tyttö oli nopeassa tahdissa sijoitettu pois kotoa. Asiasta oli tehty myös rikosilmoitus poliisille.

DIDARin työntekijät tapasivat perheen yhdessä sosiaalityöntekijän ja perhetukikeskuksen työntekijöiden kanssa. Vanhemmat kielsivät pahoinpitelyä koskaan tapahtuneen. Tyttö ei halunnut puhua ensimmäisessä tapaamisessa mitään. Isä kertoi olevansa huolissaan siitä, että tyttö viettää aikaa ”väärässä seurassa” ja ajautuu hankaluuksiin kavereidensa takia. Myös se, ettei tyttö halunnut käyttää hiukset peittävää huivia perheen äidin ja vanhemman siskon tapaan aiheutti vanhemmille huolta. Ensimmäisessä tapaamisessa sovittiin siitä, että DIDAR alkaa työskennellä perheen kanssa ja tapaa tyttöä yksin sekä vanhempia kahdestaan.

Ensimmäinen tapaaminen tytön kanssa toteutui ja tyttö kertoi, ettei hän halua puhua miespuolisen työntekijän kanssa. Sovittiin jatkossa, että hän tapaa vain naispuolista työntekijää. Tyttö kertoi tapaamisissa, että häntä on pahoinpidelty kotona, lyöty ja estetty menemästä harrastuksiin. Tyttö oli kuitenkin halukas palaamaan kotiin ja saamaan asiat selviksi vanhempiensa kanssa. Hän oli myös huolissaan nuoremmista sisaruksista kotona ja ikävöi heitä.

Perheen ja DIDARin tapaamiset toteutuivat sekä DIDARin toimistolla että perheen kotona. Vanhemmat edelleen kielsivät kaikenlaisen pahoinpitelyn, mutta kertoivat rajoittaneensa tytön kulkemista. Vanhemmat olivat loukkaantuneita ja järkyttyneitä siitä, että sosiaalityöntekijät olivat näin radikaalilla tavalla puuttuneet perheen elämään. Tapaamisissa perheen kanssa käytiin paljon keskustelua elämisestä kahden kulttuurin välissä, lasten sosiaalistumisesta suomalaiseseen yhteiskuntaan koulunkäynnin kautta, sekä lyömisen ja kaikenlaisen väkivallan ehdottomasta sopimattomuudesta.

Säännöllisesti perhe, tyttö ja DIDAR myös tapasivat yhdessä. DIDARin työskentelyn tuloksena perhe alkoi nähdä sosiaalitoimen tarjoamat palvelut myös mahdollisuutena, eikä pelkästään uhkana. Sosiaalityöntekijät kokivat hyödyllisenä sen, että DIDARissa oli osaamista eri kulttuureista ja he pystyivät esittämään tapaukseen liittyviä mieltään askarruttavia kysymyksiä DIDARin työntekijöille.

DIDARin työskentelyn tuloksena sosiaalityöntekijät ja perhe löysivät paremman keskusteluyhteyden keskenään. Tyttö kotiutettiin kokeeksi aluksi viikonloppuisin ja lopulta sijoitus purettiin kokonaan. Sosiaalitoimen tehostettu perhetyö aloitti työskentelyn perheen kanssa tarjoten tukea lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä.

DIDARin työskentely perheen kanssa voitiin päättää. Perheelle kerrottiin, että he voivat tarvittaessa ottaa uudelleen yhteyttä DIDARIin. Perhe kertoi hyötynensä paljon yhteistyöstä DIDARin kanssa ja koki tapaamiset rakentavina. Tyttö palasi kotiin ja kouluunsa ja pystyi aiempaa paremmin keskustelemaan toiveistaan ja suunnitelmistaan perheensä kanssa.

Asiakastyössä luottamuksen rakentuminen, asiakkaan kuunteleminen ja kunnioittaminen sekä ihmisoikeusnäkökulman ylläpitäminen ja esille tuominen ovat keskeisiä asioita. Asiakkaan avun tarvetta ei ole missään tilanteessa lähdetty kyseenalaistamaan eikä asiakkaan ole tarvinnut DIDARIin tullessaan tai yhteyttä ottaessaan tietää, onko kysymys nimenomaan kunniaan liittyvästä väkivallasta vai jostain muusta syystä johtuvasta väkivallasta. Jokaisessa tilanteessa asiakkaalle on lähdetty tarjoamaan apua, palveluohjausta tai neuvontaa. DIDARille on haluttu rakentaa hyvän avuntarjoajan maine.

Case 4.

DIDARiin otti yhteyttä nuori nainen, joka oli vastikään muuttanut toisesta kaupungista Tampereelle. Hän oli joutunut lähtemään entisestä kotikaupungistaan, koska oli joutunut perheensä uhkailemaksi epämieluisan seurustelusuhteen takia. Seurustelusuhde oli jo katkenut, mutta naisen perhe ei jättänyt tätä rauhaan. Nainen oli kuullut DIDARista kaveriltaan. Naiselle varattiin aika ja hän tuli sovitusti käymään DIDARissa. Tapaamisissa käytiin läpi naisen henkilöhistoriaa, nykyistä tilannetta ja sen taustaa. Nainen oli asunut aiemmin yhdessä äitinsä ja kolmen veljensä kanssa. Oppilaitoksessa opiskellessaan nainen oli tavannut samanikäisen miehen, jonka kanssa oli alkanut seurustella. Tämä ei sopinut perheelle ja he vaativat naista katkaisemaan suhteen. Tähän nainen ei suostunut ja sai kuulla jatkuvia uhkauksia perheeltään. Mukana oli myös tappouhkauksia.

Naisen kanssa keskusteltiin rikosilmoituksen tekemisestä, mutta hän ei halunnut tehdä sitä. Nainen ei halunnut hankaluuksia perheelleen. Hän halusi elää rauhassa ja turvassa. Tapaamisissa naista ohjattiin hoitamaan asioita uudessa kotikaupungissa, neuvottiin tahot, joista apua voisi saada erilaisiin asioihin, ja ohjattiin harrastustoiminnan pariin. Tapaamisissa myös visioitiin tilannetta, jossa perhe olisikin yllättäen saanut tiedon naisen uudesta asuinpaikasta (nainen oli asettanut osoitteensa salaiseksi) ja ottaisi yhteyttä. Yhdessä työntekijän kanssa mietittiin, miten kyseisessä tilanteessa kannattaisi toimia.

Käydessään läpi tilannettaan nainen koki helpottavana sen, että sai puhua asiastaan. Hän kaipasi kuuntelijaa ja kertoi jossain vaiheessa tapaamisia työntekijälle: ”Olet ensimmäinen ihminen, joka ymmärtää mistä puhun!”

Kunniakulttuuriin liittyvien ilmiöiden arkaluontoisuus vaikuttaa asiakkaiden ja asiakastapausten esille nousemiseen. Kunniakäsityksiin liittyvä väkivalta halutaan pitää visusti piilossa perheen sisällä, siitä on vaikea puhua ja se voidaan helposti nähdä asiaan kuuluvana, ”nor-

maalina” toimintatapana. Apua ei tiedetä olevan tarjolla. Yleensäkin vie aikaa, ennen kuin kohderyhmä löytää uuden palvelun. DIDARin tullessa tunnetummaksi ja saavuttaessa kohderyhmää eri keinoin, ovat myös asiakastapaukset lisääntyneet. Kunniakulttuuriin liittyvää väkivaltaa on myös Tampereen ja Pirkanmaan seudulla.

*”Hyvä kello kauas kuuluu, paha vielä kauemmas”
(suomalainen sananlasku)*

Maine on keskeinen asia kaikissa kunniaan liittyvissä kysymyksissä ja tämä pätee myös erilaisten toimijoiden osalta. DIDAR on kiinnittänyt erityistä huomiota hyvän maineensa säilyttämiseen. Maahanmuuttajayhteisöt ovat Tampereen ja Pirkanmaan alueella suhteellisen pieniä ja sana leviää ripeästi yhteisöjen sisällä. Mikäli eri yhteisöissä todetaan jonkun viranomaisen, järjestön tai muun toimijan toimivan väärällä tavalla, epäsopivasti tai loukkaavasti, on toimijan erityisen hankalaa päästä korjaamaan jo syntynyttä käsitystä. Sen vuoksi jokainen asiakastapaus ja tapauksen kanssa työskentely vaatii huolellista harkintaa ja työntekijöiden tulee rakentaa työskentelyn askelmerkit tarkasti. Maineen myötä luottamus joko rakentuu ja vahvistuu tai sitten romuttuu.

Kuva 3.2. Miehet pelaavat dialogipeliä.

Muistilista asiakastyöhön

Älä olet!

- Erota uskomukset tosiasioista.
- Vältä etnosentrisyyttä.
- Vältä väkivallan kulttuuristamista (kulttuurierot koetaan muuttumattomina ja ihmisiä erottavina)
- Jos et tiedä, kysy.
- Kansalaisuus tai äidinkieli ei kerro vielä mitään käsillä olevasta tilanteesta. Samaa uskontoa, kieliryhmää tai kansallisuutta edustavien joukossa esiintyy monenlaisia erilaisia kulttuureja.

Anna aikaa!

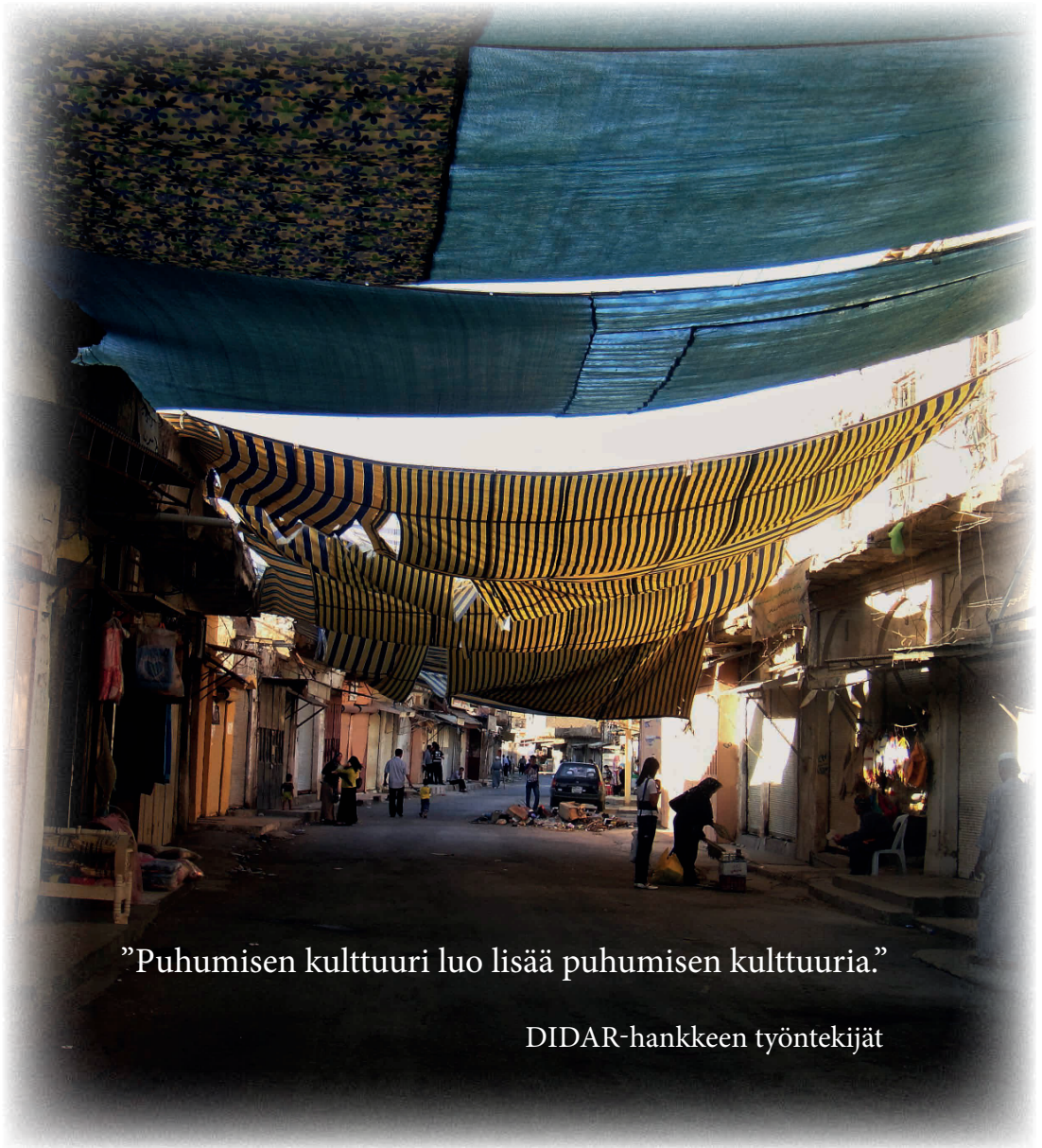
- Ajan antaminen työskentelylle on tärkeää. On varattava mahdollisuus ”jutusteluun”, tutustumiseen ja kuulumisten vaihtoon.
- Oleellisen tärkeää on keskusteluyhteyden luominen asiakkaan kanssa ja haastatteleamalla saa parhaan tiedon asiakkaan/perheen tilanteesta ja mahdollisesta konfliktista.
- Luottamus syntyy ajan saatossa.
- Samankaltaisuuksien korostaminen ihmisten välillä edistää luottamuksen syntymistä.
- Kuuntele empaattisesti ja luo turvallinen ilmapiiri.

Ota selvää!

- Kontrolloidun ja kontrolloitavan osaan voi joutua vastentahtoisesti.
- Perheen on pakko noudattaa laajemman yhteisön odotuksia.
- Konfliktiin vaikuttavia tekijöitä on paljon; huomioitava myös vaikutteet maan rajojen ulkopuolelta.
- Perheen sisäiset ongelmat halutaan pitää tarkasti piilossa (kunnian menettäminen) ja asioista keskusteleminen myös perheen sisällä on haastavaa.

Hyödynnä verkostoa!

- Ilmiö on monimuotoinen, ja sen käsittely vaatii todennäköisesti yhteistoimintaa. Yksin ei voi ratkaista.
- Erityisesti henkilön kohdalla, joka ei tunne suomalaista palvelujärjestelmää, on tärkeää arvioida, että hänet ohjataan oikean palvelun piiriin.
- On varmistettava, että asiakkaan palveluketju todella alkaa.
- www.riku.fi
- www.poliisi.fi
- www.thl/turvakotipalvelut
- www.oikeus.fi/oikeusapu
- www.kotouttaminen.fi

”Puhumisen kulttuuri luo lisää puhumisen kulttuuria.”

DIDAR-hankkeen työntekijät

LUKU 4.

ULKOMAILLA TIETOA KERÄÄMÄSSÄ

DIDARin työntekijät tekivät hankeaikana useita opintomatkoja. Matkat suuntautuivat Eurooppaan ja Lähi-itään: Iso-Britanniaan, Hollantiin, Belgiaan, Ruotsiin, Turkkiin ja Jordaniaan.

Turkkiin ja Jordaniaan suunnatuilla matkoilla haettiin ymmärrystä siitä, miten kunniakäsitykset näkyvät ihmisten elämässä ja kuinka kunniaan liittyvän väkivallan kysymysten kanssa työskennellään ympäristöissä, joissa kunniaan liittyvät käsitykset ovat koko ajan läsnä. Matkoilla kirkastui ajatus siitä, että perheen merkitystä korostavassa kulttuurissa turvallisuutta tuo tieto siitä, että perhe ei jätä perheenjäseniään yksin. Kulttuuriin kuuluu se, että perheen ja yhteisön vaatimukset täytyy ottaa huomioon lähes kaikessa päätöksenteossa. Yksilöllä on rajoitetut mahdollisuudet tehdä elämäänsä koskevia päätöksiä itsenäisesti. Matkoilla tehdyillä järjestövierailuilla keskusteluihin nousi myös kunnia-kulttuurin synkin puoli eli kunniamurhat.

Euroopan matkoilta haettiin osaamista siihen, miten työskennellään niiden ihmisten kanssa, jotka ovat muuttaneet maahan kunnia-kulttuurin vahvan vaikutuspiirin ympäröimänä. Iso-Britanniassa, Ruotsissa, Hollannissa ja Belgiassa on Suomea pidempi ja laajempi historia maahanmuuttajien kanssa työskentelystä. Vierailukohteilla oli kokemusta ja osaamista kahden eri kulttuurin kohtaamisesta ja haitallisten perin-teiden kanssa työskentelystä.

Turkki

Turkin matka (v. 2014) suuntautui Istanbuliin, jossa tutustuttiin erilaisten kansalaisjärjestöjen työhön. Kaikki järjestöt tekivät työtä ihmis- oikeus- ja/tai naiskysymysten kanssa.

Paikallisten kansalaisjärjestöjen mukaan virallinen järjestelmä ja valtion oikeuslaitos pyrkii hämärtämään kunniaan liittyvien rikosten suhdetta valtaväestöön ja rakentamaan käsitystä siitä, että esimerkiksi kunniamurhat olisivat ennen kaikkea kurdinkielisten asia. Kunniaan liittyvä väkivalta koskettaa kuitenkin koko kansaa, myös äidinkieleenään turkkia puhuvia.

Turkkilainen virallinen ilmaisu kunniamurhista on ”custom killing” eikä ”honor killing” – englanniksi käännettynä ei siis käytetä sanaa ”honor” (kunnia), vaan ”custom” (tapa). Tällä ilmaisulla pyritään järjestöjen mukaan rakentamaan käsitystä, että (kunnia)murhat liittyvät tiettyjen kansanosien (kurdit) perinnäistapoihin. Vaikka Istanbulissa hanketyöntekijöiden tapaamat tahot kritisoivat ”custom killing”-käsitettä, halusivat ne myös irrottaa sanan ”kunnia” väkivallan yhteydestä. Turkkilaisissa tuomioistuimissa kunnian esille tuominen väkivallan motiivina on toiminut lieventävänä asianhaarana tuomioita julistettaessa. Väkivallan uhrin oikeuksien näkökulmasta on parempi käsitellä väkivaltaa pelkkänä väkivaltana eikä tuoda erityisesti esille sitä, että kyse on kunniaan liittyvästä väkivallasta.

Turkkilaisessa turvakotityössä näkyi samat toimintatavat ja periaatteet kuin eurooppalaisessa vastaavassa työssä. Turvakoti, johon hanketiimi tutustui Istanbulissa, tarjoaa paikan kotoaan lähtemään joutuneille naisille sekä järjestää erilaisia vertaisryhmiä. Ryhmät ovat joko keskusteluryhmiä tai toiminnallisia ryhmiä (mm. käsityökerhot). Jokainen turvaan hakeutuva nainen haastatellaan kasvokkain ja hänen kanssaan käydään läpi tapahtumat, joiden vuoksi hän on hakeutunut turvakotiin. Haastattelussa korostetaan aina sitä, ettei nainen itse ole vastuussa

häntä kohdanneesta väkivallasta. Turkissa kiinnostavaa oli myös vahva feministinen tutkimusperinne, joka näkyi useiden järjestöjen toiminnassa. Feministiseen tutkimukseen viitattiin usein. Ilman syvällisempää perehtymistä asiaan, ei ollut mahdollista analysoida turkkilaisen akateemisen feministisen tutkimuksen ja länsimaisen vastaavan tutkimuksen eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä.

Jordania

Jordania on arabimaa, jossa arabikulttuuriin liittyvät perinteet ovat vahvoja. Matkan aikana (v. 2015) vaikutti maa pintasilmäyksellä olevan vakaa ja rauhallinen. Tilanne kaduilla oli tasaisempi kuin esimerkiksi Istanbulissa edellisenä vuonna tehdyn matkan aikaan.

Syyrian sisällisota oli ollut meneillään jo useamman vuoden ajan. Monet jordaniaiset järjestöt olivat keskittäneet työnsä erityisesti Jordaniassa oleskelevien syyrialaisen pakolaisten auttamiseen. Jordaniassa toimii useita järjestöjä ja monet niistä toimivat ulkomaisen rahoituksen turvin. Matkalla kuulumme useilta tahoilta, että järjestöjen toimintaa kontrolloidaan, eivätkä ne voi toimia täysin vapaasti.

Kunniaväkivalta on Jordaniassa yleistä. Tyttöjä ja naisia murhataan kunnian nimissä. Matkalla tavatut järjestöt auttoivat yksittäisiä naisia kunniaväkivaltatapauksissa, mutta niiden työ oli painottunut kunniaväkivallan ennaltaehkäisyyn ja valistukseen.

Kaikki järjestöt painottivat toiminnassaan yhteisötyötä ja ihmisten tietoisuuden herättämistä ja lisäämistä, ”raising awareness”. Järjestöjen tavoitteena on saavuttaa yhteiskunta, joka on tietoinen, sitoutunut ja suvaitsevainen kaikkia jäseniään kohtaan. Keskustelemalla avataan haastavia kysymyksiä ja harjoitellaan keskustelun käymistä. Puhumisen kulttuuri luo lisää puhumisen kulttuuria. Tavoitteena on, että yhteisöissä rohkaistutaan ottamaan keskusteluun myös sellaiset aiheet, jotka yhteisössä ja yhteiskunnassa ovat olleet vaiettuja ja tabuja. Avoi-

men keskustelun avulla on mahdollista löytää ratkaisuja ongelmallisiin kysymyksiin ja rakentaa parempaa yhteiskuntaa.

Matkan aikana DIDARin työntekijät kutsuttiin keskustelemaan väkivallasta jordanialaiseen aamutelevisioon. Ohjelma lähetettiin suorana koko Arabimaailmaan, joten se tavoitti jopa satoja miljoonia katsojia. Turkin ja Jordanian matkoilta tärkein saatu oppi oli se, että vaikuttaminen kasvavien sukupolvien käsityksiin kunniasta ja ihmisoikeuksista on tärkeintä työtä, mitä haitallisten perinteiden kitkemiseksi voidaan tehdä. Käymällä keskusteluja yhteisöjen kanssa voidaan vaikuttaa niiden toimintamalleihin ja viestiin, jonka yhteisöt haluavat jäsenilleen antaa. Vaikeiden asioiden avoin ja rohkea, ja samalla hienovarainen käsittely ovat avaintekijöitä muutoksen aikaan saamiseen. On tärkeää voimavaraistaa ihmiset käymään keskustelua elämästään ja valinnoistaan. Ulkopuolisten neuvojen sijaan tai lisäksi tarvitaan oma oivallus, joka herättää halun muuttaa vanhoja käsityksiä ja lähteä toimimaan toisin.

Turkin ja Jordanian matkoista on tehty koulutusvideot, joita DIDAR ja Setlementti Tampere käyttää jatkossa koulutustarkoituksiin. Linkit matkaraportteihin ja vierailukohteiden kotisivuille löytyvät tämän opaskirjan liitesivuilta.

Eurooppa

Ruotsi

Ruotsalainen viranomais- ja järjestökenttä aktivoitui toimimaan kunniaväkivaltakysymysten parissa sen jälkeen, kun Fadime Şahindalin isä murhasi Fadimen kunniaakysymysten vuoksi Uppsalassa vuonna 2002. Murhasta uutisoitiin kunniamurhana.

Ruotsissa on perustettu useita turvataloja ja neuvontapisteitä kunniaan liittyvän väkivallan uhreille. Hankkeen työntekijät vierailivat Tukhol-

massa neuvontakeskus Origossa ja turvatalo Krutonissa. Origon tarjoaa yksilöllistä neuvonta- ja ohjauspalvelua. Origonin pääviesti oli, että asiakkaiden kokemaan väkivallan uhkaan tulee suhtautua vakavasti ja asiakasta tulee kuunnella herkällä korvalla. Kruton tarjoaa turvatalopaikkojen lisäksi myös ohjausta ja neuvontaa, ja sen asiakaskuntaan kuuluu myös poikia. Kunniaväkivaltatapauksia on Tukholman alueella niin paljon, että Kruton on usein viimeistä paikkaa myöten täynnä asiakkaita.

Ruotsissa työ kunniaväkivallan parissa on pitkälle kehittynyttä. Työtä kehitetään jatkuvasti ja jo olemassa olevia toimintamalleja kyseenalastetaan ja arvioidaan. Työllä on myös vahva virallinen status. Monet toiminnot eivät ole pelkästään järjestöjen varassa, vaan myös viranomaissektorilla tehdään sekä ehkäisevää että korjaavaa työtä.

Iso-Britannia

Iso-Britannian Forced Marriage Unit (FMU) on ensimmäinen euroopalainen viranomaistoimija, joka työskentelee pakkoavioliittojen parissa. Virasto jakaa tietoutta pakkoavioliitoista eri kanavilla ja pyrkii tavoittamaan ihmisiä, joita monien viranomaisten on hankala tavoittaa. Se on myös vaikuttanut aktiivisesti pakkoavioliittoja koskevien lakien säätämiseksi.

Iso-Britanniassa on pakkoavioliittoja koskevaa lainsäädäntöä. Pakkoavioliittojen estäminen ja niihin puuttuminen on Iso-Britanniassa yksinkertaisempaa kuin niissä maissa, joissa lainsäädäntö ei erikseen tunne pakkoavioliittoa. Esimerkiksi Suomessa ei ole laissa pakkoavioliittoa koskevia pykäläitä, eikä tapauksia tilastoida rikostilastoihin omalla nimikkeellä.

FMU:n työntekijä kävi Suomessa kertomassa toiminnasta DIDAR-hankkeen seminaarissa vuonna 2015. Seminaarin diaesitys löytyy DIDAR-hankkeen verkkosivuilta.

Hollanti ja Belgia

Hollannissa ja Belgiassa DIDAR-hankkeen työntekijät tutustuivat naapurimaiden erilaisiin tapoihin työskennellä kunniakulttuuriin liittyvien kysymysten parissa. Hollannissa järjestöt ovat kehittäneet erilaisia toimintatapoja, joilla kunniaan liittyvää väkivaltaa ennaltaehkäistään. Tärkeintä väkivallan ehkäisyssä on onnistunut kotoutuminen uuteen maahan, aito integroituminen ja kokemus siitä, että jokainen on osa hollantilaista yhteiskuntaa. Kun maahanmuuttajataustaiset yksilöt ja perheet tuntevat kuuluvansa osaksi uuden kotimaansa yhteiskuntaa, ei heillä ole tarvetta integroitua ensisijaisesti maahanmuuttajayhteisöihin ja hakea turvallisuuden tunnetta vanhoista ja haitallisista kunniakulttuuriperinteistä. Kotoutuminen on avainasemassa väkivallan ennaltaehkäisyssä.

Hollannissa tilastoidaan kunniakulttuuriin liittyvät rikokset poliisin tilastoihin. Maassa tapahtuu vuosittain noin 10 niin kutsuttua kunniamurhaa. Belgiassa ei tilastoida kunniaan liittyvää väkivaltaa. Matkalla käydyissä vierailukohteissa ei ollut tiedossa, että maassa olisi tapahtunut kunniaan liittyviä murhia. Brysselissä maahanmuuttajataustaiset ihmiset asuvat omissa yhteisöissään omilla alueillaan. Näillä alueilla on pääsääntöisesti omakielisiä (arabia) kauppoja, ravintoloita ja muita palveluita. Maahanmuuttajien asuinalueilla toimii järjestöjä, jotka esimerkiksi tarjoavat ranskan kielen alkeiskursseja maahanmuuttajainaisille. Nämä kurssit ovat erittäin tarpeellisia ja omalta osaltaan ne tarjoavat apua maahanmuuttajataustaisten ihmisten integroitumisen ongelmiin.

Matkoilta opittua

Matkat vahvistivat hanketyöntekijöiden käsitystä työn tärkeydestä. Keskustelun hiljentäminen tai asialta silmien sulkeminen on vaarallista. Kunniaan liittyvään väkivaltaan tulee puuttua ja työtä on tehtävä myös sen eteen, ettei kunniaan liittyviä konfliktitilanteita edes pääse

syntymään. Väkivallan ennaltaehkäisy ja asenteisiin vaikuttaminen on mahdollista myös yhteisöissä ja kulttuureissa, joissa on monia sisäänkirjoitettuja ja piilossa olevia sääntöjä ja tabuja. Rohkaisemalla ihmisiä keskusteluun ja tuomalla sinnikkäästi vaikeita ja vaiettuja aiheita käsitelyyn, on mahdollista saada yhteisöt hylkäämään haitalliset ja ihmisoikeuksia loukkaavat perinteensä.

Tärkeää on kohdata kunniaan liittyvän väkivallan uhri avoimin mielin ja ottaa uhrin kokema väkivallan uhka vakavasti huomioon. Perheen, suvun ja yhteisön merkitys on suuri kunniaan liittyvissä kysymyksissä ja se tulee aina ja ehdottomasti ottaa huomioon avun tarvitsijan kanssa työskenneltäessä. Maissa, joissa kunniaan liittyvä kulttuuri on vahva, tämä ymmärrys on lähtökohtaisesti olemassa.

Järjestöillä on oma tehtävänsä myös vaikuttamistyössä ja julkisen keskustelun käynnistämisessä. Kunniaväkivallan tunnistaminen ja huomioiminen niin järjestösektorin kuin viranomaisten työssä on tärkeää. Jos kunniaan liittyvä väkivalta saadaan erikseen näkyviin esimerkiksi rikostilastoissa, ongelma tulee nykyistä paremmin näkyväksi. Kun kunniaan liittyvä väkivalta tunnistetaan omaksi erityiseksi ongelmaksi ja kun on olemassa lainsäädäntö kunniaan liittyvien ihmisoikeusloukausten ja -rikkomusten varalle, se vahvistaa sitä viestiä, että kunniaan liittyvää väkivaltaa ei hyväksytä yhteiskunnassa millään tavalla.

Kunniaan liittyvän väkivallan vastainen työ on kiinnitettävissä kaikkien väkivallan vastaiseen työhön ja eurooppalaisesta näkökulmasta ajateltuna kotouttamistyöhön. Jättämällä maahanmuuttajataustaiset ihmiset ja yhteisöt omiin oloihinsa ja laiminlyömällä kotouttaminen, saadaan aikaan kulttuuriin kuuluvien haitallisten perinteiden eläminen, vahvistuminen ja siirtyminen sukupolvelta toiselle. Korostamalla ihmisoikeusnäkökulmaa ja tuomitsemalla väkivalta, osoitetaan, ettei kunniaan liittyvä väkivalta ole oikeutettua. Kohtaamalla ja kuuntelemalla ihmisiä aidosti, kunnioittamalla heitä ja osoittamalla ymmärrystä eri tilanteita kohtaan, rakennetaan luottamusta ja mahdollistetaan avun tarvitsijan mahdollisuus hakea ja saada apua tilanteeseensa.

”Ihmiset pystyvät muutokseen, kun kuuntelemme ja kunnioitamme heitä.”

Sirkku Paajanen,
sosiaalityöntekijä

LUKU 5.

Tulevaisuuden näkymiä

Kunniaväkivalta poliisin näkökulmasta

Kirjoittaja: Irina Laasala, vanhempi konstaapeli,
Sisä-Suomen poliisilaitos

Suomalaisessa lainsäädännössä ei säädetä erikseen kunniaan liittyvästä väkivallasta, eikä kunniaväkivaltaa ole tarkkarajaisesti määritelty. Poliisi ei tilastoi väkivaltaa motiivin mukaan. Sen vuoksi kunniaväkivalta erillisenä rikostyyppinä ei näy tilastoissa. Oli motiivi mikä tahansa, on esitutkintaviranomaisen toimintavelvollisuus aina olemassa, kun syytä epäillä kynnys on ylittynyt.

Kunniaväkivaltatapauksen rikostutkinnassa erityispiirteenä on tilanteeseen liittyvä häpeä ja kunniaan liittyvä kontrolli. Teosta kertominen voidaan myös katsoa kunniattomaksi käytökseksi. Tutkinnassa huomioitavia asioita ovat puhuttaminen erillään muista ihmisistä, sukupuolensensitiivisyys ja ammattitulkien luotettavuus myös asiakkaan silmissä, sekä osallisten turvallisuus. Erityisen haastavaksi kunniaväkivaltaan liittyvissä asioissa tutkinnan tekee se, että varsinaisen teon tehneen lisäksi mukana saattaa olla useampi osallisuussäännösten perusteella rikoksesta epäilty henkilö. Usein epäillyt ovat uhrin sukulaisia.

Kadonneen henkilön ja kuolemansyyntutkinnassa huomioitavaa on henkirikoksen mahdollisuus, ja mahdollinen katoamiseen tai itsemurhaan pakottaminen. Kadonneeksi ilmoitettu henkilö on voitu lähettää ulkomaille tai piilottaa Suomessa.

Viranomaisten yhteistyö nopeuttaa avun saantia

Ennalta estävällä työllä poliisi pyrkii estämään väkivallan teot ennalta tai katkaisemaan väkivallan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. ”Asenteiden, uskomusten ja käsitysten muuttuminen onnistuu parhaiten, kun siihen vaikutetaan oman yhteisön sisältä. Siksi viranomaisten tulee tehdä jatkuvaa yhteistyötä eri sidosryhmien ja yhteisöjen kanssa, jotta kunniaan liittyvää väkivaltaa voidaan ehkäistä. Varhaisella väkivaltaan puuttumisella estetään tilanteiden kärjistyminen ja näin voitaneen estää myös kunniamurhat.” (Holm 2009)

Yhteisöjen kautta käytävien keskustelujen kautta poliisi pyrkii huolehtimaan siitä, että potentiaaliset konfliktien osapuolet tuntevat suomalaisen lainsäädännön esimerkiksi väkivaltarikosten ja avioliittokäytännön osalta. Poliisilla on mahdollisuus näin vaikuttaa yhteisön asenneilmapiiriin.

Ennalta estävän työn näkökulmasta teon motiivin selvittäminen on tärkeää. Ilmi tulleen tapauksen lisäksi perheessä saattaa olla muitakin, jotka ovat joko uhreja tai ovat vaarassa joutua kunniaväkivallan uhriksi tulevaisuudessa. Poliisi tekee viranomais- ja sidosryhmäyhteistyötä, joilla pyritään saamaan nopeasti oikeanlaista apua. Erityisesti yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa on tärkeää perheen ohjaamiseksi sosiaaliviranomaisten avun ja tukitoimien piiriin.

Lähteet ja lisätietoa:

Seikkula Minna (2012): Viranomaiskoulutus kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi

http://www.thl.fi/attachments/kasvunkumppanit/klvv_koulutettavan-materiaali_30112012FINAL.pdf

Holm Pia (2009): Kunniaväkivallasta oikeudellisesta näkökulmasta
http://uudenmaanpiiri-mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/eb44447b-d030859c5f2327fac117f4c6/1462686899/application/pdf/127889/Pia_holm.pdf

Kunniakulttuuria sosiaalityöntekijän silmin

Kirjoittaja: Sirkku Paajanen, kehittäjäsosiaalityöntekijä
Tampereen kaupunki, avopalvelut, aikuisten sosiaalipalvelut

Sosiaalityötä tehdään Tampereen kaupungissa monissa eri organisaatioissa ja palveluissa. Toiminta-alue ulottuu lapsiperheistä yksinasuviin aikuisiin ja vanhuksiin. Sosiaalityö perustuu asiakkaiden tarpeista, sosiaalityön käytännöistä ja organisaation tarjoamista palveluista koostuvaan monialaiseen yhteistoimintaan, jonka keskiössä ovat asiakas ja hänen perheensä. Yleensä sosiaalityön asiakkaaksi tullaan, kun jokin ongelma on jo tunnistettu yksilön tai perheen elämässä. Pakolaiset ja ne oleskeluluvan saaneet ja kuntaan muuttavat henkilöt, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa, saavat alkuvaiheessa sosiaalityössä ja terveydenhuollossa tehostettua ohjausta ja neuvontaa. Heillä on usein puutteelliset tiedot ja taidot palvelujen hakemisessa sekä asioidensa hoidossa. Muutoin maahanmuuttajat asioivat kuntalaisten peruspalveluissa.

Maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä kunniakulttuuri ilmiönä tunnistetaan eri tavoin. Yleisimmin kunniakysymys tulee puheeksi silloin, kun perheessä on sanottu tai tehty jotakin, joka on ristiriidassa suomalaisen lainsäädännön ja toimintatapojen kanssa. Ilmiön kaikkia eri muotoja voi olla vaikea tunnistaa silloin, jos kunniakulttuuri näytättyy ihmisten arjessa väkivaltaa lievempinä tekoina. Sosiaalityössä kunniakulttuuri liittyy usein perheessä havaittuun lähisuhdeväkivaltaan, naisten asemaan, sekä alaikäisten tyttöjen ja poikien kasvatukseen. Nuorten arkielämää, harrastuksia ja seurustelua rajoitetaan ja kontrolloidaan. Perheen tytär ei pääse osallistumaan koulun järjestämiin tapahtumiin tai harrastuksiin. Puoliso estää vaimoaan osallistumasta koulutukseen tai muuhun toimintaan ja hänen yhteydenpitonsa kotimaassa oleskeleviin sukulaisiin estetään.

Kunniakulttuuri elää arjessa

Työntekijän näkökulmasta kunniakulttuuri voi olla lähes näkymätöntä, mutta perinteiset arvot, normit ja toimintamallit ovat silti vahvasti olemassa perheessä ja vaikuttavat ihmisten arkeen. Kunniaväkivalta mielletään helposti vakavaksi väkivallan teoksi ja pakottamiseksi, vaikka asia näkyy arkisissa tilanteissa useammin kuin ääri-ilmiöissä. Kun kyseessä on väkivaltainen teko, tiedämme toimintatavat – lastensuojeluilmoitus, ilmoitus poliisille, perheenjäsenten kutsuminen keskusteluun ja tilanteen selvittämiseen. Mutta kun kyse on kunniaan liittyvästä muusta ilmiöstä, miten toimimme silloin ja puutummeko heti asiaan?

Kunnia-käsite ei ole vieras meille suomalaisillekaan ja siksi voi olla hyödyllistä pohtia sitä, miten kunnia-kysymys näkyy suomalaisessa yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä. Seurustelevat nuoret ovat tarvinneet aiemmin tapaamisille mukaan kunniallisen henkilön, ”esiliinan”, ja lasten kasvatuksessa on pitkään ollut perinteenä ajattelu, jonka mukaan ”Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee”. Vielä 1960-luvulla naisen asema Suomessa oli monin arkisin tavoin sidottu mieheen. Tavallista oli esimerkiksi lähettää vaimolle tarkoitetut kirjeet miehen nimellä – ”Rouva Matti Matikainen”. Ja kun miettii työnsä, rahansa, terveytensä ja perheensä menettänyttä miestä, joka purkaa ahdistustaan päihteiden ja väkivallan keinoin, onko kyse kunniansa menettäneestä ihmisestä ja kunniakulttuurista. Onko helpompi ymmärtää kunniakulttuuri-ilmiötä, jos löydämme omasta yhteiskunnastamme sitä lähellä olevan tai sitä muistuttavan ilmiön tai asian?

Sosiaalityön asiakkuuteen tulevien muuttajien taustat, olosuhteet ja kyvyt pärjätä uudessa ympäristössä vaihtelevat suuresti. Osa ihmisistä on asunut ikänsä maaseudulla, osa kaupungeissa. Osa ei ole koskaan saanut mahdollisuutta käydä koulua ja opiskella. Moni aikuinen ihminen on ison haasteen edessä, kun on luku- ja kirjoitustaidoton ja yleissivistys vähäinen. Moni on joutunut lapsuudesta lähtien tekemään

kovaa työtä perheen elannon varmistamiseksi. Myös perinteiset kulttuuriin liittyvät ajattelu- ja toimintatavat saattavat näillä ihmisillä olla hyvin erilaisia kuin mihin meillä on totuttu. Perheet ja suvut ovat vaikuttaneet ihmisten elämänvalintoihin eikä ihmisillä ole ollut valtaa suhteessa omaan elämään. Kun Suomesta saatu tieto on pinnallista ja perustuu muiden kertomuksiin ja huhupuheisiin, voi olla vaikeaa toimia täysivaltaisen aikuisen tavoin.

Kansalaistaitoja kieliopintojen lisäksi

Kotouttamistoimissa on suomen kielen opiskelu ollut ensisijaista ja yhteiskuntataidot on ajateltu opittavan läpäisyperiaatteella sitä mukaa, kun suomen kielen taito kehittyy. Eri kieli- ja kulttuuriryhmistä tulevat uudet kuntalaiset tarvitsevat tietoa yhteiskunnasta, lainsäädännöstä ja toimintakulttuuristamme, jotta heidän roolinsa uudessa ympäristössä vahvistuisi. Tietoa tulee antaa tulijoiden äidinkielellä ja varata riittävästi aikaa keskustelulle. Ilman dialogia ei tieto muutu osaksi ihmisten arkipäivää ja uudenlaista identiteettiä. Ei jää tilaa ajattelulle ja muutokselle.

Kun yhteiskunnan lakeja, sekä toiminta- ja ajattelutapoja avataan ja niistä keskustellaan, saadaan mahdollisuus muutokseen myös ihmisten arkeen liittyvissä asioissa. Ihmisillä on omia tulkintojaan kulttuuristamme ja meistä eivätkä tulkinnat aina ole oikeansuuntaisia. Voidaanko Tampereella liittää kansalaistaidot pysyvästi muuttajien omaan kotoutumisohjelmaan ja sopia siitä, mitkä tahot tällaisia taitoryhmiä jatkossa järjestävät. Kotoutumiskoulutus voisi sisältää omakielisiä kansalaistaitoluentoja, jotka luovat pohjan keskustelulle. Vaaditaanko lainsäädännön muutos, jotta jokainen uusi tulija saisi oikeuden ja velvollisuuden osallistua omakieliseen kansalaistaitokoulutukseen, jossa kunniaan liittyvä teema olisi yhtenä oppiaiheena vai onko meidän mahdollista toteuttaa se jo nyt?

Dialogisuus ja yhteisösosiaalityö mahdollisuutena

Didar-hankkeen työpajoissa ja hankkeen muissa tilaisuuksissa dialogisuus on toteutunut. Tätä ajatusta tukevat niin asiakkaiden kuin myös sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kokemukset ja palautteet. Kun toiminnassa on mukana ammattilaisia ja asiakkaiden kieli- ja kulttuuriryhmistä tulevia asiantuntijoita, pystytään käymään avointa ja luottamuksellista keskustelua. Tampereen kaupungin kotouttamisohjelmaan voisikin liittyä pysyvänä toimintana dialogityöpajat muualta muuttaville. Näitä on tarpeen järjestää eri ikäisille, eri kielisille ja erilaisista lähtökohdista tuleville. Tarvitaan sekä perheille että erikseen miehille ja naisille suunnattuja ryhmiä. Sellaiset toimintatavat, jotka on koettu tarpeellisiksi ja hyödyttävät ihmisiä, on tarpeen säilyttää ja ottaa osaksi pysyvää toimintaa. Kun asiakkaita ja työntekijöitä kuullaan ja kuunnellaan, päästään arvioimaan toiminnan vaikuttavuutta.

Sosiaalityöntekijöiden on ollut luontevaa ohjata asiakkaita Didar-hankkeen toimintoihin, koska kunniakulttuuriin liittyviä teemoja on voitu käsitellä erilaisin menetelmin. On dialogityöpajoja, ryhmiä, yhteisiä tapahtumia ja retkiä. Toiset ihmiset tarvitsevat kahdenkeskistä keskustelua ja syvällistä ymmärrystä kunniaan liittyvästä kulttuurista, toisille sopii ryhmämuotoinen toimintatapa. Tarjoamalla erilaisia vaihtoehtoja, kunnioitamme ihmisiä yksilöinä ja yhteisöjensä jäseninä.

Sosiaalityössä on uudelleen noussut esiin yhteisösosiaalityön käsite, jota ollaan kehittämässä alueellisten lähipalvelujen yhteydessä. Yhteisöllinen työote mahdollistaa aiempaa paremmin ryhmien kanssa työskentelyn ja kumppanuuden hankkeiden kanssa. Sosiaalityössäkin voidaan erilaisissa ryhmissä tai perheiden tapaamisilla käsitellä teemoja, jotka auttavat uuteen kulttuuriin asettumisessa. Kun yhdessä asiakkaan ja kunniakulttuuriin perehtyneen tahon kanssa keskustellaan luottamuksella ja ajan kanssa, voidaan lisätä ihmisten kykyä ymmärtää omaa ajatteluaan ja toimintaansa. Tarvitaan keskustelua yhteiskunnasta ja yhteiskunnan vaatimuksista sekä siitä mitä muutoksia nämä

edellyttävät ihmisten ajattelussa ja toiminnassa. Ihmiset pystyvät muutoksiin, kun kuuntelemme ja kunnioitamme heitä. Samalla lisääntyy joustavuus ja ymmärrys puolin ja toisin, uuden tiedon ja kokemusten avulla.

Kunniakulttuuri tulisi tunnistaa matalan kynnyksen ilmiönä ja kannustaa asiakkaita tuomaan ajatuksiaan avoimesti esiin. Ilmiön tunnistaminen, puheeksi ottaminen ja toimintatapojen löytäminen ovat haasteena sosiaalityöntekijöille ja siksi aiheesta on tärkeä keskustella ja saada lisää koulutusta. Koska kunnan peruspalvelujen tulee soveltaa kaikille kuntalaisille, on henkilöstön laajalti lisättävä tietoisuuttaan maahanmuuttajien kohtaamisesta, dialogisuudesta ja kunniakäsitteestä.

Kohderyhmän tavoittaminen on haaste

Kunnalla ja valtiolla on keskeinen rooli kunniaväkivallan ennaltaehkäisyssä. Yhteistyötä tehdään tälläkin hetkellä kaupungin, poliisin ja kolmannen sektorin kesken. Etsivä nuorisotyö jo tunnetaan, mutta tarvitaanko tulevaisuudessa myös etsivää kunniakulttuurityötä? Tämän kohderyhmän asiakkaita voi olla vaikea tunnistaa muuttajien joukosta ja hajallaan olevista palveluista. Kunniaan liittyvän väkivallan uhrit eivät välttämättä puhu asiasta suoraan, eivätkä hae apua, joten hankkeidenkin kohderyhmien löytäminen voi olla haastavaa. Sosiaalityö ja kaupungin kulttuuripalvelujen yksiköt tekevät yhteistyötä monin eri tavoin kansalaistaitojen edistämiseksi, ja Kulttuurikasvatusyksikkö Taiten kanssa suunnitellaan toimintamuotoja uusille tulijoille kulttuurisen ymmärryksen lisäämiseksi.

Kunnia ja kunniallisuus ovat yleisesti hyväksi koettuja asioita. Lainsäädännön puuttuessa onkin kunnia-käsite toiminut kotimaassa monelle ihmiselle lakina ja ohjeena hyvistä elämäntavoista. Jos kunnia edustaa joillekin hyvää elämäntapaa, miksi siitä pitäisi luopua? Maahanmuuttajat tuovat mukanaan monia hyviä asioita, mutta nämä jäävät helposti

huomaamatta. Negatiiviset ilmiöt tunnistetaan herkemmin. Yhteisöllisyys, toisesta huolehtiminen ja välittäminen sekä hyvään kasvatukseen pyrkiminen ovat monelle perheelle tärkeitä arvoja elämässä.

Miten sosiaalityö on tulevaisuudessa mukana kunniakulttuurin käsittelyssä ja yhteisessä keskustelussa, ja miten se säilyttää ja löytää uuden paikkansa monialaisissa verkostoissa? Onko meillä itsellämme valmiutta ja mahdollisuuksia kohdata uudet tulijat avoimesti, asettua dialogiin ja antaa sille aikaa? Olemmeko itse joustavia ennakkokäsitystemme ja asenteidemme suhteen niin kuin muuttajan tulisi olla uuden yhteiskunnan vaatimusten edessä?

Erojen näkökulma sosiaaliseen kontrolliin: kohti monipuolisempaa ymmärrystä nuorten ja vanhempien välisistä suhteista

Kirjoittajat: Päivi Honkatukia, ma. professori (nuorisotutkimus), Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto
Suvi Keskinen, YTT, dosentti, akatemiutkija, Sosiaalitieteiden laitos/ sosiologia, Turun yliopisto

Sosiaalista kontrollia pidetään keskeisenä kunniaan liittyvän väkivallan ulottuvuutena, ja sitä käytetään jopa tällaisen väkivallan synonyymina. Julkisissa keskusteluissa sosiaalisesta kontrollista puhutaan usein maahanmuuttajataustaisia tyttöjä rajoittavana, alistavana ja patriarkalisena toimintana, jonka nähdään olevan ristiriidassa pohjoismaisen tasa-arvoihanteen kanssa. Tällaisen kontrollin nähdään olevan kulttuurisesti hyväksyttyä ja harjoitettua.

Väkivallan ja kontrollin motiivina ajatellaan olevan tyttöjen seksuaalisuuden vartiointi ja sitä kautta perheen kunnian suojeleminen. Juuri päättyneessä tutkimushankkeessa¹ olemme halunneet monipuolistaa edellä kuvatun kaltaista näkemystä sosiaalisesta kontrollista tutkimalla, millaisena ilmiönä sosiaalinen kontrolli esiintyy sosiologian klassikoissa ja sukupuolentutkimuksen traditiossa. Lisäksi olemme analysoineet muun muassa maahanmuuttajataustaisilta nuorilta ja vanhemmilta kerättyjen haastattelujen avulla, millaiselta perheeseen ja muihin sosiaalisiin suhteisiin kytkeytyvä sosiaalinen kontrolli näyttää nuorten arjessa.

1. GENESO: Sukupolvien väliset neuvottelut, sosiaalinen kontrolli ja sukupuolistettu seksuaalisuus, Generational Negotiations, social control and gendered sexuality. Suomen Akatemian rahoittama hanke 2012-2016. Ks. tarkemmin: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/geneso>

Mitä sosiaalinen kontrolli on?

Olemme nimittäneet hankkeessa kehittämäämme lähestymistapaa erojen näkökulmaksi sosiaaliseen kontrolliin. Sen avulla olemme tarkastelleet, miten sukupuoli, etnisyys ja rotu muokkaavat kokemuksia sosiaalisesta kontrollista suomalaisessa yhteiskunnassa. Tulkitsemme sosiaalista kontrollia huomattavasti moniulotteisempänä ilmiönä kuin rajoittamisena tai väkivaltana. Se on normien ja sääntöjen valvontaa ja normirikkomusten sanktiointia, jota kaikki yhteisöt ja yhteiskunnat tarvitsevat pystyäkseen toimimaan. Sitä harjoittavat niin lähiyhteisön jäsenet kuin yhteiskunnallisten instituutioiden piirissä toimivat ammattilaisetkin. Joskus sosiaalinen kontrolli voi olla vuorovaikutuksessa syntyviä lausumattomia normeja tai sisäistettyä itsekontrollia, jossa ihminen itse sovittaa omaa käyttäytymistään eri tilanteissa tulkitsemiensa normien mukaiseksi.

Valtasuhteet liittyvät usein sosiaaliseen kontrolliin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita pelkkää alistamista, vaikka kielteisimmillään kontrolli voi ilmetä toisen väkivaltaisena rajoittamisena. Kuitenkin sosiaalinen kontrolli voi olla myös kontrolloijan huolenpitoa tai toisaalta kontrolloitavan aktiivista sitoutumista yhteisön sääntöihin, koska ne ovat itselle tärkeitä. Kontrollin kohteet eivät myöskään ole avuttomia uhreja, vaan usein he voivat neuvotella siitä, miten ja missä tilanteissa erilaisia sääntöjä ja normeja noudatetaan. Sosiaalinen kontrolli voi olla myös arjen vuorovaikutuksessa syntyviä normatiivisia oletuksia oikeanlaisesta käyttäytymisestä. Nämä usein ääneen lausumattomat oletukset voivat vaihdella tilanteittain ja riippua esimerkiksi siitä, onko kyseessä tyttö tai poika tai mikä on henkilön etninen tausta.

Muslimityttöjen huivin käyttö: oma valinta, muiden mielipiteet ja rasismi

Hankkeemme havaintoja sosiaalisesta kontrollista on mahdoton tyhjentää tähän lyhyeen kirjoitukseen, mutta valaisemme asiaa yhden esimerkin avulla. Olemme keskustelleet maahanmuuttajataustaisten

tyttöjen kanssa paljon heidän pukeutumiseensa ja seurusteluunsa liittyvistä kysymyksistä. Havaintomme näistä teemoista vahvistavat ymmärrystä sosiaalisen kontrollin moniulotteisuudesta, tilanteittain vaihtelevasta luonteesta ja neuvoteltavuudesta. Yksi tähän liittyvä keskustelun aihe oli musliminaisten huivi (hijab), jota muutamat haastattelemamme tytöt käyttivät. Media- ja muussa keskusteluissa huivi symboloi usein muslimityttöjen tai naisten alisteista asemaa ja kuulumattomuutta läntiseen maailmaan. Tyttöjen haastattelujen perusteella tämä näkökulma vaikuttaa varsin yksipuoliselta.

Ensinnäkin huivia käyttävät tytöt korostivat voimakkaasti, etteivät heidän vanhempansa eikä kukaan muukaan ollut pakottanut heitä tähän, vaan kyse oli heidän omasta valinnastaan. Tätä valintaa perusteltiin niin uskontoon, kulttuuriin kuin vanhempien toiveisiin liittyvillä seikoilla, minkä voi tulkita yhdeksi itsek kontrollin muodoksi. Monet pitivät moraalisesti tuomittavana sitä, että joku perheen miespuolinen henkilö voisi määrätä tyttöjen tai naisten huivin käytöstä. Sen sijaan he kokivat uskontoon ja kulttuuriin liittyvät säännöt itselleen henkilökohtaisesti tärkeiksi.

Toiseksi tytöt kertoivat siitä, miten heidän perheissään huivin käyttöä koskevat normit ovat voineet vaihdella eri aikoina tai miten vanhemmilla saattoi olla huivin käytöstä toisistaan poikkeavia käsityksiä ja toiveita. Tällöin tytöt luovivat usein taitavasti erilaisten normistojen välissä.

Kolmanneksi tyttöjen huivin käyttöä määrittivät myös vertaisryhmien tilanteittain vaihtelevat normatiiviset koodistot siitä, milloin ja miten huivia käytetään, samoin kuin muoti ja mediakuvastot. Siten tytöt ottivat huomioon hyvin erilaisia normatiivisia koodistoja päättäessään huivin käytöstä. Heidän ratkaisunsa olivatkin usein tilannesidonnaisia; joissakin tilanteissa huivia oli helppo käyttää, toisissa taas se koettiin epämurkavaksi.

Erityisen ikäviä olivat tyttöjen kokemukset siitä, että huivinkäyttö oli rasistisen kiusaamisen ja erontekemisen väline. Tällaisia kokemuksia heillä oli ollut niin koulussa, kaupungilla kuin liikennevälineissäkin liikkuessaan. Jotkut olivat kohdanneet rasistista huutelua tai yrityksiä repiä huivi väkivaltaisesti tyttöjen päältä. Tällainen arkipäivän rasismi on yksi ulossulkevan sosiaalisen kontrollin muoto, jossa kohteelle viestitetään siitä, etteivät he kuulu suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tytöt ovat aktiivisia toimijoita

Ylipäättään tytöille tuntui olevan tärkeää haastaa yleistä näkemystä maahanmuuttajataustaisista naisista ja -tytöistä miessukulaisten ja uskonnon uhreina, alistettuina ja rajoittavan sosiaalisen kontrollin kohteina. He kertoivat itsestään aktiivisina toimijoina tai neuvottelijoina myös sosiaaliseen kontrolliin liittyvissä kysymyksissä – jopa silloin, kun se oli ollut rasistisesti motivoitunutta. Osittain heidän näkemyksensä voi toimia vastapuheena suhteessa leimaavaan julkiseen keskusteluun, jossa maahanmuuttajatytöt nähdään alistettuina ja voimattomina perheidensä uhreina.

Suomalaisessa keskustelussa rodullistetut vähemmistöt nähdään liian usein homogeenisinä ryhminä eikä ryhmien sisällä tunnisteta vaihtelevuutta, saati nähdä ihmisiä yksilöinä. Tutkimuksemme empiiriset aineistot tuovat esiin, miten rodullistettujen vähemmistöjen nuoret ja perheet kokevat kulttuuriset ja ylirajaiset siirtymät paljon monimuotoisemmin ja joustavammin kuin usein oletetaan. Sen vuoksi pidämmekin tärkeänä, että maahanmuuttoa ja esimerkiksi kunniaan liittyvää väkivaltaa koskevassa keskustelussa tämä moninaisuus tulisi näkyville ja keskusteluun osallistuisivat myös ne ihmiset, joiden asemasta ja tilanteista kulloinkin puhutaan.

Mitä voimme oppia itsestämme - ja toisistamme

Kirjoittaja: Ulla-Maija Takkunen, lehtori, Tamk

Keväinen aurinko paistaa pilvettömältä taivaalta. Hyväntuulisia ihmisiä seisoskelee pihapiirissä. Lapset leikkivät. Maa on osittain jäässä, siellä täällä on lumiläikkiä. Pikkupoika työntelee edestakaisin resuista potkukelkkaa. Leikki näyttää hauskalta. Touhua seuraa eskari-ikäinen tomera pikkumies. Hän arvioi, että kelkka olisi itse asiassa parempi hänen itsensä hallinnassa. Tuumasta toimeen. Kelkka vaihtaa haltijaa. Isompi voittaa, ja pienempi poistuu paikalta.

Kuluu hetki. Pikkupoika palaa. Hän on jostain hakenut kaksi leikkiasetta. Nopeasti hän ottaa taisteluasennon. Kohde on kelkan ryöstäjä. Aidosta tilanteesta tapahtuman erottaa se että kelkkailija säilyy hengissä. Kelkka liukuu suoraan kohti ampujaa. Pikkupoika vaihtaa asetta ja teloitustyyliin kohdistaa aseensa suoraan kelkkailijan silmien väliin. Murha keskeytyy kun veljeksiä huudetaan sisälle syömään.

Tätä tilannekuvaustani on helppo tulkita. Veljesten elämysmaailma on ollut väkivaltainen. Ampuminen ja kuolema ei ole ollut heille etäistä, vain uutisten välittämiä kuvia kaukaisista maista. Se on ollut todellista elämää. Muiden lasten tapaan hekin käsittelevät omia kokemuksiaan leikin kautta.

Leikki myös uusintaa niitä ratkaisumalleja, joita lapset ovat nähneet. Neuvotteleminen, kompromissien tekeminen, vuorojen jakaminen. Tällaisia prososiaalisia taitoja opitaan kasvattajien, aikuisten ja muiden lasten kanssa yhdessä.

Ne auttavat elämään ihmisiksi muiden kanssa. Ne ovat aikuisten maailmassa niitä tärkeitä taitoja, joilla estetään konfliktien kärjistymistä väkivallaksi tai sodaksi.

Miten vihan ympäröimässä elämisympäristössä voi lapselle opettaa, että on väärin ryöstää toisen kelkka tai että ryöstön uhri ei saisi väkivaltaisesti hankkia omaansa takaisin? Neuvottelemaan oppii vain sellaisessa ympäristössä, jossa sitä voi harjoitella. Usein. Se ei ole helppo taito, eikä sen taitaminen ole itsestään selvyys. Itselle tärkeissä asioissa ei ole kenellekään helppoa tehdä kompromisseja.

Kävelen kerrostaloja kohti. Kuulen jo kaukaa kovaa mölinää. Yhden miehen yksinäistä huutoa, josta suuri osa on ei-verbaalista, muu ki-roilua ja uhkauksia. Intressi on kova: tappaa, pahoinpidellä ja haka-ta. Kun pääsen lähemmäksi, näen vihapuheen edustajan kontillaan pihassa. Ääni on vahva, muu toimintakyky heikko.

Mies ei ole aina vaaraton. Vahva ja isokokoinen mies uhkailee työ-kaluilla kuten vasaralla, hakkaa ovia, pelottelee lapsia. Tässä tilassa häntä ei väistä eikä pelkää edes lapset. Pikkutytöt hyppivät narua, isommat lapset korjailevat polkupyöriä ja miehet ovat auton moot-torin kimpussa. Vanhemmat miehet puistelevat päätään.

Turvapaikanhakijat tulevat väkivaltaisista tilanteista. Suomessa he kohtaavat naapurin, joka on niin täynnä pahaa oloa, että se leimaa hänen koko olemustaan. Aggression ilmaisua ymmärtää ilman että osaa sanaakaan suomen kieltä.

Käytän tässä väljästi tulkiten Diltheyn termiä ”elämismaailma” kuvaamaan sitä, miten koemme maailman: tavat, arvot, kulttuurin, kommunikatiivisen todellisuuden. Ihmisen identiteetti muovautuu sen kautta. Identiteetti määrittää sitä miten ymmärrämme itseämme, erilaisia ti-

lanteita ja omaa asemaamme niissä. Se määrittelee myös sen, ketkä ovat ne ihmiset, joiden suhteen koemme solidaarisuutta: ketkä ovat ”meitä” ja ketkä ovat ”niitä toisia”. Elämismaailma on osin yhteinen niille ihmisille, jotka ovat eläneet samankaltaisessa tilanteessa, samaan aikaan, samassa kulttuurissa, samojen tapahtumien keskellä. Oman porukan kesken ei tarvitse kaikkea selittää alusta saakka, kaverit ymmärtävät vähästäkin. Osin elämismaailma on aina myös yksilöllinen: on myös erityisiä, yksilöllisiä tapoja kokea ja tulkita tapahtumia, vaikka ollaan-kin saman kylän poikia tai tyttöjä.

Kun ihmiset tulevat täysin erilaisista elämismaailmoista, kommunikaatiivinen ja sosiaalinen todellisuus on erilainen, tapa ymmärtää asioita on erilainen, käsitykset oikeasta ja väärästä, kunniasta ja sen menettämisestä voi olla erilainen. Voivatko erilaiset ihmiset ymmärtää toisiaan? Pohdin asiaa muutaman näkökulman kautta.

Mielikuvitus on se voima, jonka avulla voimme siirtyä sellaiseen todellisuuteen, joka ei ole olemassa tässä ja nyt. Voimme kuvitella asioita menneisyydessä, siirtyä haaveilemaan tulevaisuuden tapahtumia, tai olla ajatuksissa jossakin muussa kuin läsnä olevassa todellisuudessa. Lasten leikki voi perustua mielikuvitukseen.

Mielikuvitus auttaa meitä näkemään asioita toisen ihmisen näkökulmasta. Voimme kuvitella, miten toinen ihminen kokee asian, jonka itse näemme vain omasta näkökulmastamme. Mielikuvituksemme voi loihtia maailman, joka ei ehkä aivan vastaa todellisuutta tuon toisen ihmisen kohdalla, mutta antaa kuitenkin mahdollisuuden siirtyä pois pelkästä omasta näkökulmasta. Voimme kiinnostua muustakin kuin itsestämme.

Elämismaailma määrittää identiteettiä ja sitä keitä ihmisiä ajattelemme kuuluvan siihen joukkoon, jonka koemme ”meiksi”. Tämä on se joukko, jonka suhteen osaamme helposti nähdä asioita heidän näkökulmastaan. Empatia, sympatia, samaistuminen toiseen ihmiseen on helppoa. On olemassa myös niitä ”toisia” joiden suhteen tämä on vai-

keaa. Joskus ei osata. Joskus ei myöskään haluta. Muukalaisen asemaan asettuminen voi ruveta ahdistamaan.

Mielikuvituksen, empatian ja sympatian rinnalla kulkee näkökulma oikeasta ja väärässä, kunniasta ja moraalista. Kunkin ihmisen yhteisöllisen ja yksilöllisen elämismaailman tapahtumat ja kokemukset määrittelevät sitä, mitä hän pitää oikeana, hyvänä, kunniallisena. Tämä suhde ei ole kuitenkaan suora. Ihmisellä on kyky tarkastella asioita. Hän voi päättää, jääkö hän olemassa olevaan ajattelutapaansa vai haluaako hän muutoksia. Tahto on vapaa.

Globaalit asiat ovat tulleet yhä lähemmäksi meitä kaikkia. Osa ilahtuu siitä, ja kokee sen tarjoavan itselle uusia mahdollisuuksia. Osa ihmisistä kauhistuu. On yhä vaikeampi ymmärtää maailman tapahtumia tilanteessa, jossa muutokset ovat nopeita eikä enää riitä se, että koettamme tarkastella sitä mitä tapahtuu Suomessa. Suomi on kiinteä osa Eurooppaa, olipa EU :n kanta mikä tahansa. Euroopan vakautta ja demokraattista kehitystä natisuttaa finanssikriisi, työttömyys, lisääntyvä eriarvoisuus ja ekologinen kriisi. Tutkija Jouko Jokisalo kysyy, olemmeko matkalla kohti sellaista maailmaa, jossa EU tai jotkut tietyt vahvat valtiot sulkevat rajansa ja taistelevat maailman niukkenevat raaka-aineet itselleen. Tarjoaako tämä prosessi oikeistoradikalismille tien valtaan, kysyy perustellusti Jokisalo.

Erilaisilla oikeistoradikaaleilla ideologioilla on Jokisalon mukaan kaksi yhteistä perustaa. Ensinnäkin ne kyseenalaistavat vapauden, veljeyden ja tasa-arvon vaatimukset. Kaikki ihmiset eivät ole autonomisia subjekteja, eikä kaikilla ihmisillä ole samanlaisia universaaleja ihmisoikeuksia. Toinen yhteinen ideologinen perusta on demokratiavastaisuus, autoritaarinen valtionäkemys ja vähemmistöjen, ja ”vieraan” poissulkeminen.

Alussa kuvaamani vihapuhetta edustava hahmo on erikoisella tavalla edustava esimerkki. Aggressiivisuuden yksilöllisiä syitä en tiedä. Ilmaisemisen muoto kuvastaa aikaamme. Muoto nousee oikeistoradi-

kalistisesta ideologiasta: Ihmisoikeudet eivät kuulu kaikille. Kotiseutu pitää turvata. Vieraat pitää pelotella ja ajaa pois. Oma näkemys on ehdottoman oikea. Väkivallalle on kunnialliset perusteet.

Ihmisillä on luontainen taito käyttää mielikuvitustaan, sekä kyky tuntea empatiaa ja myötätuntoa. Prososiaaliset taidot opitaan siinä ympäristössä, jossa lapsi kasvaa ja oppii. Kasvamiseen liittyy taito oppia tarkastelemaan omaa toimintaa, omia ratkaisuja, omia arvoja ja valintoja. Vapaa tahto tarkoittaa sitä että voimme jäädä vanhaan tai oppia uutta. Tässä prosessissa tarvitaan muita ihmisiä. Jakamaan kokemuksia, haastamaan itsestään selvyyksiltä tuntuja ajatuksia, kertomaan tarinoita. Inhimilliseksi ihmiseksi opitaan.

Epävarma ja muuttuva maailmantilanne saattaa hämmentää ihmisiä, pelottaa ja aikaansaada sen, että ihmiset eivät käytä mielikuvitustaan ja myötätuntoaan niin, että ne avaisivat teitä muiden ihmisten luo. Ihmiset saattavat vetäytyä sosiaalisen tai reaalisen kotiseudun tradition turvaan. Tämä prosessi lisää epävarmuuden ja pelon kierrettä. Asiaan on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota sen takia että elämme aikaa, jossa meidän pitää yhdessä hakea ja löytää elämänmyönteisiä kertomuksia ja tulevaisuuden kuvia erilaisten ihmisten kanssa. Arvioida yhdessä mikä on totta ja oikein, miltä asiat näyttävät eri näkökulmista, mitä tulevaisuutta itse kukin toivoo.

DIDAR ja Setlementit uuden yhteisöllisyyden rakentajina

kirjoittaja: Sami Wirkkula, toiminnanjohtaja,
Setlementti Tampere ry

Yhteisöllisyys ja paikallisuus ovat setlementtityön ydintä. Historiallisesti setlementtitalot ovat perusolemukseltaan olleet yhteisöjä rakentavia instituutioita, jotka sulautuivat ihmisten asuinalueisiin vaikuttaen vahvasti kokonaisten yhteisöjen elämään. Niiden monipuoliset työmuodot ja palvelut tukivat niin yksilöitä kuin perheitäkin. Samalla setlementeissä omaksuttiin ajatus paikallisyhteisöstä, joka läpileikkasi vallalla olevat sosiaaliset ja kulttuurilliset jaottelut. Setlementit osoittivat paikallisen kollektiivisen toiminnan voiman – ne olivat samanaikaisesti lupaus siitä ja sen ruumiillistuma. Setlementtityön perinteet korostavat kokonaisvaltaista lähestymistä ihmiseen ja hänen ympäristöönsä vahvistaen yhteisön keinoja vastata sitä koskeviin kysymyksiin.

Nykyään maailma on toisenlainen, mutta setlementtityön kulmakivet eivät ole muuttuneet. Me ihmiset tarvitsemme edelleen yhteisöjä, joihin voimme kuulua, tuntea olevamme osa kokonaisuutta. Asemoimme itsemme ja oman elämämme suhteessa yhteisöön ja yhteiskuntaan. Monet sisäiset ja ulkoiset paineet haastavat paikallisia setlementtejä heikentäen niiden roolia yhteisöjen kokoajana ja tukijana. Setlementtiliike etsii tästä huolimatta aktiivisesti uusia keinoja paikallisen osallisuuden ja sosiaalisten verkostojen vahvistamiseksi, yhteisöllisen identiteetin vaalimiseksi sekä yhteisöjen ja päättäjien tavoitteiden ja voimavarojen yhdistämiseksi. Setlementeissä yhteisö nähdään kokonaisuutena, jonka sisällä työtä tehdään yksilöiden, perheiden ja muun yhteiskunnan kanssa.

Koska maailma on muuttunut setlementtityön alkuajoista, myös setlementtiliike ottaa muutokset huomioon ja on ajassa läsnä. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta uurastavien ihmisten voimaannutta-

minen yhdistämällä, innoittamalla ja tukemalla johtaa yhä laajempaan globaaliin yhteisöllisyyteen. Ruohonjuuritason työ tehdään paikallisesti kansainvälisyys ja monikulttuurisuus huomioon ottaen. Yhteisöt ovat nykyään yhä kansainvälisempiä, minkä vuoksi setlementeissä pohditaan: kuinka löydämme keinoja haasteiden ratkaisemiseksi uudenlaisissa tilanteissa? Kuinka saamme rakenteiltaan ja jäsenistöltään uudenlaisten yhteisöjen äänen kuuluville sosiaalisilla ja poliittisilla foorumeilla? Kuinka vahvistamme yksilöitä ja yhteisöjä sen sijaan, että ainoastaan korjaamme jälkiä?

Lähtökohtiaan unohtamatta setlementtityö keskittyy monipuolisesti globaaleihin kysymyksiin. Suomalainen setlementtiliike työskentelee aktiivisesti monikulttuurisen yhteiskunnan kysymysten parissa, mistä huomattavana osoituksena on Kansainvälisen Setlementtiliiton (IFS) toimiston siirtyminen osin Helsinkiin vuonna 2017 Suomen Setlementtiliiton toimitusjohtaja Pentti Lemmetyisen tultua valituksi IFS:n puheenjohtajaksi. Suomalainen setlementtiliike on näin kansainvälisen setlementtityön keskipisteessä tulevana vuosina, mikä on omiaan vahvistamaan myös eri puolilla maatamme toimivien setlementtiyhdistysten toimintaa ja nostamaan esiin uusia monikulttuurisuuteen liittyviä aiheita.

Henkinen kulttuuriperintö on meille ihmisille kuin vesi kalalle. Se ympäröi meitä kaikkia. Se myös kohtaa muita kulttuureita ja saa vaikutteita niistä. Kuuntelevan ja ymmärtävän dialogin rakentaminen on välttämätöntä, sillä muutoin kulttuurit muodostavat suljettuja järjestelmiä yhteisestä kanssakäymisestä huolimatta. Tämä voi puolestaan johtaa yhteentörmäyksiin ja yhteisöllisyyden heikentymiseen. Toisaalta kulttuurien käsittely yleistävällä tasolla, edes positiivisessa mielessä stereotypisoiden, edistää rasismia. Hyväntahtoisetkin pohdinnat voivat luokitella ihmisryhmiä ja aiheuttaa siten ennakkoluuloja. Kuinka kielenkäytössä voitaisiin välttyä tältä? Mikäli puhumme ainoastaan ihmisryhmistä, unohdamme itse ihmiset – äidit, lapset, enot, isovanhemmat – yksilöinä tarpeineen, pelkoineen ja toiveineen. Puheemme rakentaa pahimmillaan haitallisia todellisuuksia ja ilmiöitä. Samoin,

mikäli kotouttamiseen tähtäävä toiminta epäonnistuu ja yhteiskunnassamme vallitsee rasistinen ilmapiiri, ihmiset tukeutuvat alkuperäisen yhteisön vanhoihin perinteisiin. Muutokseen tarvitaan yhteistä tahtotilaa, yhteisiä tavoitteita ja toisistamme välittämistä.

DIDAR-hanke on malliesimerkki 2010-luvun settlementti- ja järjestötyöstä. Se on yhdistänyt ansiokkaalla tavalla näkökulmat yksilöistä, yhteisöistä, paikallisuudesta, kansainvälisyydestä ja dialogista. Hankkeessa on näin keskitytty nykyaikaisen settlementtityön keskeisiin teemoihin. Hankkeen aikana kehitetyt menetelmät ja sen myötä syntyneet yhteistyön mallit – uskon näin – ovat alku uudelle puheelle, joka tulevaisuudessa nousee entistä selkeämmin esiin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Toimiva kansalaisyhteiskunta tuottaa sosiaalista pääomaa ja vähentää sosiaalisia ongelmia. Osallisuus yhteiskuntaan tapahtuu asteittain, ja tähän muutokseen DIDAR on löytänyt työvälineitä. Hanketta koordinoiva Settlementti Tampere ry ylläpitää jatkossakin yhteiskunnallista keskustelua yhdessä muiden järjestötoimijoiden kanssa, sillä kolmas sektori on avainasemassa asian eteenpäin viemisessä ja uudenlaisen yhteisöllisyyden rakentamisessa.

DIDARin käsittelemistä asioista voi puhua. Niistä pitää puhua.

Hankkeessa tehdyt opinnäytetyöt

Sari Rusanen (2014) Kohtaamisia Tyttöjen Talolla - neuvotteluja monikulttuurisesta identiteetistä ja sukupuolesta. Tampereen yliopisto, pro gradu -työ.

Sirpa Niskala (2015) Hiljaisuuden noidankehä - tyttöjen ja naisten ympärileikkausperinne maahanmuuttajamiesten haastatteluissa. Tampereen yliopisto, pro gradu -työ.

Katri Karjalainen (2016) ”It is a long process and it will take time but does not mean that it is impossible - it is possible!” - experiences of workers from three projects in prevention of honour-related violence among patriarchal immigrant communities in Finland. Lapin yliopisto, pro gradu -työ.

Marja Hakala & Laura Kauppinen (2016) Sosiaalialan työntekijöiden ja sosionomiopiskelijoiden tiedontarve kunniakulttuurin ja kunniaväkivallan ilmiöstä. TAMK, opinnäytetyö.

Lähteitä ja lisätietoa

Holm, Pia (2009) Kunniaväkivalta oikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 134-148.

Hussain, Raman: Dialogityöpaja kunniakulttuuriin liittyvien kysymysten käsittelyn työvälineenä. Turun yliopisto. Opinnäytetyö: Kulttuuritietoiset työkäytännöt maahanmuuttajatyössä– korkeakoulutettujen oppisopimustyyppinen täydennyskoulutus 2015.

Keskinen, Suvi (2009) 'Me' ja 'muut'? Kunniaan liittyvä väkivalta median kuvauksissa. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 16-29.

Lidman, Satu (2009) Kunnia ja Siveys. Yhteisöllisten konfliktien ja häpeän pelon historiallisuudesta.

Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 116-133.

Lidman, Satu (2015) Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Suomenaro, Eeva (2009) Pakkoavioliitot. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 168.

Van Dijken, Marjo (2009) Kunniakonflikti ja sukupuoli. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 163-164.

Tammisalo-Savolainen, Tuuli (2009) Suojattu yhteisö: kunniaväkivalta kol-

lektiivisena ilmiönä Suomessa. Teoksessa Tanja Tauro & Marjo van Dijken (toim.) Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri, 30-49.

Internet-lähteitä

<http://ihmisoikeusliitto.fi/toiminta/kunniavakivalta/>

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

www.migri.fi

www.yk.fi

DIDAR -hankkeen ohjausryhmä

Taina Karman-Mäkinieniemi / Mervi Janhunen-Ruusuvuori, puheenjohtaja, Setlementti Tampere ry

Johanna Aapakallio / Minna Tuovinen, Kalliolan Setlementti ry

Matti Cantell, Setlementtiliitto ry

Tuula Haapio, Tampereen kaupunki

Anna-Kaisa Heinämäki / Virpi Kaltio, Sisä-Suomen Poliisilaitos

Leena Koivuniemi, Sisä-Suomen syyttäjänvirasto

Päivi Sinkkonen, Tampereen kaupunki ja SPR

Ulla-Maija Takkunen, Tampereen ammattikorkeakoulu TAMK

Tapani Unkila, Tampereen kaupunki

Kirsti Viljanen, Setlementti Tampere ry

DIDAR –hankkeen asiakastyön tilastoja

(ajalta 1.3.2013 - 30.6.2016)

Asiakkaita yhteensä n. 1140

Eri ryhmätoimintoihin osallistuneita asiakkaita	315
Dialogityöpajoihin osallistuneita asiakkaita	319
Kulttuurivalmennuksiin osallistuneita asiakkaita	216
Tapahtumiin osallistuneita asiakkaita	290

Yksilö- ja perheasiakkaita oli yhteensä 27, joita tavattiin yhteensä 50 kertaa

Hankkeen järjestämät tapahtumat, koulutukset ja seminaarit

- MONIKULTTUURISUUS TERVEYDENHUOLLOSSA
– näkökulmia haastaviin tilanteisiin (yhteistyössä
ALMA- ja MOKU-hankkeet) 8.10.2013
- Rana Husseinin kirjailijavierailu ja ”Murha kunnian
varjossa” -kirjan esittelytilaisuus 26.5.2014
- Kunniakulttuurin ilmentymiä pohjoismaisissa ympäristöissä –
seminaari 29.10.2014
- Tampere Human Rights Film Festival (DIDAR
yhtenä järjestäjänä) 8.11.2014
- SepäSe-tapahtuma (DIDAR yhtenä järjestäjänä) 22.5.2015
- Elokuva-tapahtuma ja paneelikeskustelu (yhteistyössä
Kitke!-hankkeen kanssa) 27.5.2015
- Info-tilaisuus kuntalaisille turvapaikanhakijatilanteesta
Hämeenkyrössä 16.9.2015
- Kunniakulttuurin ilmentymiä arjen työssä-seminaari 29.10.2015
- Naisten Tampere-tapahtuma (DIDAR
yhtenä järjestäjänä) 11.11.2015

- Tampere Human Rights Film Festival
(DIDAR yhtenä järjestäjänä) 29.11.2015
- ”DIDARin dialogityöpajat välineenä ihmisoikeuksiin
liittyvässä keskustelussa” TAMKin seminaari 18.4.2016
- Elokuvatapahtuma Cinolassa (yhteistyössä
VTS-asunnot) 12.5.2016
- Kohtaaminen ja dialogi kunniakysymyksissä. DIDAR-
hankkeen päätösseminaari 22.11.2016
- ”Kunniaan liittyvä kulttuuri ja väkivalta”-koulutus / 2 kpl v. 2016
- ”Mitä on kunniakulttuuri ja DIDAR-hanke” –
koulutuksia / 10 kpl v. 2014 – 2016

Luvun neljä linkit

Matkaraportit:

<http://didar--hanke-fi-bin.directo.fi/@Bin/87f6bb9518b2b-5621cae239e6d807a31/1477503198/application/pdf/188739/Istanbul%20matkaraportti%20lokakuu2014.pdf>

http://didar--hanke-fi-bin.directo.fi/@Bin/a3d09580aaca6557d-f0395e5bbf3bfc/1477503223/application/pdf/188742/Matkaraportti%20Jordania_.pdf

TAI:

<http://www.didar-hanke.fi/koulutus/materiaalipankki/>

Matkojen vierailukohteiden Internet-sivut:

TURKKI

<http://www.wwhr.org/>

<https://www.morcati.org.tr/tr/>

<http://www.lambdaistanbul.org/s/>

JORDANIA

<http://english.arabwomenorg.org/>

<http://www.debatefoundation.org/>

<http://kvinnatillkvinna.se/en/>

<http://www.msdjango.org/>

HOLLANTI JA BELGIA

www.peervis.fi (Hollanti)

<http://www.luthersamsterdam.nl/> (Hollanti)

<http://www.cpvcf.org/> (Belgia)

ISO-BRITANNIA

<https://www.gov.uk/guidance/forced-marriage>

RUOTSI

<http://origostockholm.se/>

<http://www.stockholm.se/kruton>

<http://fryshuset.se/>

DIDAR-hankkeen lyhytaikaiset ja vapaaehtoiset työntekijät

Fardin Abbasi

Yusra Al-Masri

Elina Autio

Rasul Azizan

Abdulkarim Hassan

Nasrin Hussain

Paiman Karim

Zhila Kazizadeh

Runak Khisri

Anna Kivimäki

Banu Piipponen

Terhi Ranta-Ojala

Saynur Soramies

Sarisa Zangiband

Rizgar Fatahi

Jalal Golparian

Mahmoud Machaal

Yahya Mubarak

Esa Petronen

Kohtaaminen ja dialogi kunniakulttuuri- ja kunniaväkivaltatyössä

DIDAR-hanke (2013-2016) on Setlementti Tampere ry:n toimintaa. Hankkeen tarkoituksena on ollut tuoda kunniakulttuuriin liittyviä haitallisia perinteitä näkyväksi ja löytää keinoja sekä väkivallan ennaltaehkäisyyn, että kunniaväkivaltatilanteiden ratkaisemiseen. Työmuotoja ovat olleet ryhmät, dialogityöpajat, kulttuurivalmennus, yksilö- ja perhetyö, koulutus sekä yhteistyö viranomaisten ja oppilaitosten kanssa. DIDAR-hankkeen työssä keskeistä on ollut dialogisuus ja tasavertainen kohtaaminen.

Kunniakulttuuri perustuu ikivanhaan kulttuuriseen perintöön, eikä se ole uskonnosta riippuvaista. Se elää usein vahvana patriarkalisissa yhteisöissä, joissa miehen kunnia on sidottu naisen siveyteen eli kunniallisuuteen. Haitalliset toimintatavat eivät kohdistu vain tyttöihin ja naisiin, sillä myös miehet saattavat joutua yhteisön painostuksesta tekemään tekoja, joita eivät muutoin haluaisi tehdä.

Kirja esittelee hankkeen kehittämistyötä perheiden ja ammattilaisten kanssa, sekä auttaa tunnistamaan kunniaan liittyvää väkivaltaa. Kirjassa myös eri alojen ammattilaiset pääsevät kertomaan ajatuksiaan kunniakulttuurista ja kunniakäsitykseen liittyvistä konflikteista suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kunniaan liittyvien haitallisten perinteiden ennaltaehkäisyssä korostuu avoin keskustelu, tiedon jakaminen ja työ yhteisöissä.

